

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

DÖNTVÉNYTÁR

Birher Nándor

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
BUDAPEST

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

DÖNTVÉNYTÁR

Szerző:

Dr. habil. Birher Nándor

Szakmai lektor:

Prof. Dr. Kuminetz Géza

A kézirat lezárásának dátuma:

2019. december 08.

Kiadó:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert rektorhelyettes
Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem együttműködésével készült el és jelent meg.

© Birher Nándor, 2020

© Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

„(...) az embert nem az ég pusztítja el, maga öli meg magát azzal, hogy az örök törvényt áthágja.”

Konfuciusz: Su csing

TARTALOM

I. BEVEZETÉS: A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE A MODERN KORBAN	6
II. A KÖZIGAZGATÁSI JOGVÉDELEM	7
II.1. A II. világháború előtti szóhasználat a közigazgatásban	8
II.2. A korszerű közszolgálat útja napjainkban	11
III. A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁGOK SZEREPE	13
III.1. A közigazgatási jogvédelem szerepe	15
IV. KÖZIGAZGATÁS MINT TECHNIKAI IRÁNYÍTÁS	18
IV.1. Technológiai kihívások	18
IV.2. Új szabályozási módszerek	20
IV.3. Technikai optimalizálás	20
IV.4. Humanizálás	21
V. DÖNTVÉNYTÁR SZÓELEMZÉS	24
VI. A HATALOM	30
VI.1. Az igazgatás és az egyének kapcsolatai	30
VI.2. A hatalom és az egyén	33
VI.3. Ecce homo	36
VI.4. Quis ut Deus?	38
VI.5. Az ember hatalma	40
VI.6. Hatalom és önfelülmúlás	43
VI.7. A felelőtlen hatalomgyakorlás következményei	44
VI.8. Többet adni, mint elvenni	46
VI.9. Maradatok hívek a földhöz	47

I. BEVEZETÉS: A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE A MODERN KORBAN

A közigazgatás társadalmi megítélésének kérdése első pillantásra lehet valamilyen felületes ítéletalkotás arról, hogy hogyan működnek a „kormányablakok” (például elég kedvesek-e a hivatalnokok), vagy lehet tudományos-jogi elemzés egy nem túl érdekes problémáról. Valójában a közigazgatásnak komoly szerepe van abban, hogy hogyan alakul az emberiség jövője a következő évtizedekben, szerencsésebb esetben évszázadokban. A közigazgatáson, ezen belül az államigazgatáson múlik, hogy az egyes nemzetek és nemzetek feletti szervezetek hogyan lesznek képesek a jelenleg fenntarthatatlan gazdasági-társadalmi kihívásokra fenntartható válaszokat adni. Mindez egyaránt érinti a nemzeti és a nemzetek feletti szabályozási szinteket, magában hordozva a történelmi tapasztalatok súlyát és a jövőért való felelősséget is. Emiatt egy nagyon összetett problémával állunk szemben, amelynek megoldása – ha van egyáltalán megoldás – csak tudományterületeken átívelő módszerekkel ragadható meg.

Tanulmányunkban hangsúlyozzuk, teljesen új megközelítésre és egyértelmű paradigmaváltásra van szükség ahhoz, hogy legalább remény legyen a fenntarthatóságra. Éppen ezért a munka során nem annyira a rész megoldásokat elemzünk, mint inkább stratégiai irányváltás szükségességét hangsúlyozzuk, túlmutatva a ma bevett, gyakran csak technikai elemzések keretein.

Megközelítésmódunk a Zlinszky János professzor által a közigazgatás és közigazgatási bíraskodás kérdésében felvázoltaktól indul, és igyekszik azt követni.¹

Zlinszky kiindulópontja tömör és egyértelmű: „A jogállam kiegyensúlyozott, átlátható, felelős, ellenőrzött hatalomgyakorlást jelent, a társadalom rendjét és békéjét biztosítandó. A hatalom gyakorlása többfelé ágazó tevékenység; normatív, aktív és passzív módon veszünk abban részt. A jogállami hatalom legitim. Belső felhatalmazottsága az önkéntes, természetes, szükségszerű alávetettségéből ered, az alávetettek által történt-törtendő szabad elfogadottságon alapul. Az alávetés szabad erkölcsi, egyéni döntés. Annak belátása, hogy a rend és az ebből fakadó társadalmi biztonság igényli a célszerű együttműködést, az együvé tartozó társadalmi csoport egészének javára, hasznára. Az egyeseknek szükséglete, a közösségnek előfeltétele a szervezett hatalom nyújtotta szolgáltatás: a béke rendje.”²

Innen indulva kívánjuk megvilágítani, hogyan lehet esély a hatalom szolgálatával a béke rendjét, a jövőt megőrizni. Ennek a feladatnak az egyik lényeges része a közigazgatási jogvédelem, a közigazgatási bíróságok működése, de mindez nem értelmezhető a hatalom fogalmának átfogó kontextusa nélkül.

---

¹ Zlinszky J., A hatalomgyakorlás ellensúlya: közigazgatási bíróság – alkotmánybíróság, Pázmány Law Working Papers, 2011/1. Elérhetőség: <http://www.plwp.jak.ppke.hu/> (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

² Zlinszky J., A hatalomgyakorlás ellensúlya: közigazgatási bíróság – alkotmánybíróság, Pázmány Law Working Papers, 2011/1. Elérhetőség: <http://www.plwp.jak.ppke.hu/> (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

II. A KÖZIGAZGATÁSI JOGVÉDELEM

A közigazgatási jogvédelem, a közigazgatási érdekütközéseknek a bíróság mint független fórum előtti eldönthetőségének kérdésköre, jó indikátora annak, hogy a demokráciák mennyire tartják szem előtt a polgárok érdekeit, mennyire igyekeznek az „igazságos” megoldásokat megtalálni.

A közigazgatás szervezetén belül érdekes jogtörténeti kérdés a közigazgatási bíróságok kialakulása, mivel ez a gyakorlat jól mutatja az egyes államok közigazgatása és a polgárok közötti viszony alakulását. Pontosán az állami sokféleségek miatt nem is lehet a közigazgatási jogvédelem rendszereit néhány alaptípusba sorolni, mint ahogy azt az angol–francia–német modell felosztása teszi.³ Hazánk jogtörténetében többször kérdés volt a közigazgatási bíróságok létrehozása. Stipta István kutatásai alapján elmondható, hogy 1869-ben az 1869. évi IV. törvénycikk szerint alapvetően abból az igényből született a közigazgatási bíróság új rendszere, hogy a polgárok saját ügyeikben hatékonyabban léphessenek fel az állammal szembeni jogérvényesítés során. A végrehajtó hatalom bírósági felülvizsgálatának folyamatát egészítette ki később a 1883 évi XLIII. törvénycikk és az 1896 évi XXVI. törvénycikk is. Hogy mindez miért volt jó az államnak? Mivel az igazságos döntések szükségessége még az állam érdekeit is meghaladta. Természetes volt azonban is, hogy amennyire csak lehetett, az állam szerette volna megőrizni hatalmának integritását, különösen a nemzetiségi kérdésekben. Ezért a közigazgatási bíróság kialakítása „fontolva haladó” módon történt hazánkban. A politika ugyanis féltve hatalmát, igyekezett a közigazgatási bíróságok hatáskörét a lehető legszűkebb körre szabni. Természetes, hogy ennek következtében nem enyhültek lényegileg a nemzetiségekkel kapcsolatos feszültségek, amelyek aztán az I. világháború kirobbanásában is szerepet játszottak.

Stipta szerint a hatékonyan működő közigazgatási bíróságnak a kiegyezést követően hármas feladatot kellett betöltenie: szeparáció, azaz önálló fórum a hatékonyság érdekében, a közigazgatás jogi szabályozottságának és a szabályozás kontrolljának biztosítása, továbbá a jogvédelmi igény megfelelő kielégítése. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a kiegyezést követően olyan erőteljes gazdasági fejlődés indult meg, amely szinte szükségszerűvé tette a hatékony közigazgatási és pénzügyi igazgatást, és ehhez kapcsolódóan a jogvédelmet is. A közigazgatási bíráskodás rendszere ugyan technikailag kialakult, hatékonyan is működött, azonban a valós társadalmi problémák megoldásában nem tudott érdemben részt venni, annak ellenére sem, hogy a bírák kiválasztása a szakmai követelményeknek megfelelően történt.⁴ Ezen túlmenően a bírák elkötelezettségéhez sem férhetett kérdés.

Megint elérkezünk ahhoz, hogy az igazgatás rendszerében egyes fontos jogi garanciák miért nem tudják feltétlenül a teljes rendszer eredményességét szolgálni. Mit ér a hatékonyan működő közigazgatási bírósági rendszer, ha maga az ország omlik össze, és a népbíróságok maguk eldöntenek minden kérdést a hatékonyság érdekében? A hatalom birtokosának a feladata lenne, hogy a részeket ne egyszerűen a hatalma további erősítése, hanem a közösség egészének tartós java érdekében formálja, kellő alázattal, és ez akár a saját maga hatalmáról való lemondással is járhat.

---

³ Stipta I., A közigazgatási bíráskodás történeti modelljei, in *Jogtörténeti Szemle*, 2015, 3. különszám, 40-48.

⁴ Stipta I. A pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak rekrutációja (1884-1896). Elérhetőség: http://acta.bibl.u-szeged.hu/49971/1/jurid-pol_080_279-290.pdf (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

II.1. A II. VILÁGHÁBORÚ ELŐTTI SZÓHASZNÁLAT A KÖZIGAZGATÁSBAN

Ahogy korábban utaltunk rá, a háború előtti évek közigazgatási reformjai sok, ma is megszívlelendő elemet hordoznak. A végeredmény mégis katasztrofális lett Magyarország számára, hiszen az ország elvesztette a függetlenségét, az alkotmányos garanciák – ha esetenként a retorikában meg is maradtak, de a gyakorlatban – összeomlottak. A független közigazgatás és bíróságok gyakorlatilag megszűntek a II. világháború alatti, illetve azt követő megszállás éveiben.

Annak érdekében, hogy megjelenítsük a háború előtti közigazgatási reform vívmányait, a következőkben a szóelemzés módszertanával megvizsgáljuk a Magyar közigazgatási irodalom válogatott bibliográfiáját, amely az 1827 és 1944 közötti közigazgatási szakirodalmat tartalmazza, és amelyet Hernádi László Mihály állított össze 2006-ban. A körülbelül 500 oldalas mű szerzők, illetve tárgyszavak szerint tartalmazza a találatokat.

Megállapítható, hogy a bibliográfia kulcsszavai hasonlítanak a mai szaknyelvben is használt kulcsszavainkra:

közszolgalat	3885
korszer	3877
közigazgatási	342
közigazgatás	274
gazdasági	227
szociális	165
nemzetközi	123
jog	121
közszégi	117

A korszerű és a közszolgalat szavak kiemelkedő súlya jelzi a modernitás folyamatos megújulási igényét. Jól azonosítható az is, hogy a közigazgatást a korabeli irodalom a gazdasági, illetve szociális fogalmakkal együtt használja, továbbá hasonlóan nagy a jelentősége a nemzetközi vonatkozásoknak is.

Már a kulcsszavak elemzéséből megállapítható, hogy a történeti bibliográfia pontosan azokra a területekre fókuszál, amelyek napjainkban is a leglényegesebbek. Figyelemre méltó, hogy a kulcsszavak között nem szerepel az ember, vagy az állampolgár szó. Megjelenik viszont a közösségi kifejezés.

A leggyakoribb trigramokat vizsgálva szintén jól azonosíthatók a közigazgatás főbb csomópontjai:

korszerű közszolgalat útja	1501
magyar honvédelmi igazgatás	174
magyar egészségügyi közszolgalat	168
közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai	165
magyar földművelésügyi igazgatás	153
Budapest székesfőváros	153
városfejlesztés városrendezés városépítés	144

Kiemelhetjük a közigazgatás megújításának (korszerű) igényét, ezt követően pedig a honvédelem fontosságát. A honvédelem kérdése magától értetődő a két világháború közti időben, de meg kell jegyezni, hogy már a fegyveres konfliktusok kitörését megelőzően jól érzékelhető a hadviseléssel kapcsolatos szavak számának az emelkedése. A kulcsszó táblázattól részben eltérően itt nem a szociális, hanem az egészségügyi kérdések szerepelnek gyakran együtt a magyar és közszolgalat szavakkal. Jelentős a szerepe a városoknak és a mezőgazdaságnak is, a szavak együttes előfordulása alapján.

A leggyakoribb szó párok vizsgálata egy mondaton belül ugyancsak az imént elmondottakat erősíti meg.

korszerű	közszolgalat	1502
korszerű	útja	1501
igazgatás	magyar	340
közszolgalat	magyar	305
magyar	szociálpolitika	203
közigazgatás	magyar	200
egészségügyi	közszolgalat	192
Budapest	székesfőváros	175
egészségügyi	magyar	174
magyar	város	174
honvédelmi	magyar	174
honvédelmi	igazgatás	174

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA
A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

kapcsolatai	nemzetközi	168
közigazgatásunk	nemzetközi	165
kapcsolatai	közigazgatásunk	165
Budapest	város	158
földmívelésügyi	igazgatás	157
földmívelésügyi	magyar	153
község	magyar	151
városfejlesztés	városrendezés	147
városrendezés	városépítés	144
városfejlesztés	városépítés	144
korszerű	magyar	137
magyar	útja	137
feladataink	társadalompolitikai	129
gazdasági	mező	120
székesfőváros	városi	114
feladataink	közegészségügyi	111

Ezen szógyakoriságokhoz képest csak egy-két találatot ad az erkölcs vagy éppen a vallás⁵ fogalma. Az erkölcs leggyakrabban mint társadalomerkölcs, családerekölcs és háborús erkölcs jelenik meg. Érdekes, hogy a leggyakoribb szavak között a bírászkodás ugyan az „élmezőnyben” van, de csak a 137. helyet foglalja el a 6969 találat közül, a kulcsszóelemzésben egyáltalán nem szerepel, az n-gram táblázat 140 találatot mutat, amelyből a leggyakoribb 10 a következő:

bíróság döntvényei elvi	1294
országos földbirtokrendez bíróság	111
bírói ügyvédi vizsgához	22
különös tekintettel bírói	21
beszéd közigazgatási bíróságon	20

⁵ Ugyanezt állíthatjuk a kultúra fogalmáról is, amelyet Foucault a gondoskodó állam legfontosabb tizenegy területe között sorol fel.

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

---

bíróság döntvényeinek elvi	17
folyamodású bíróságok rendezése	15
bíróságok hatáskörének szigorú	13
bíróság újabb anyagi	13
bírói ügyészi fegyelmi	12

A leggyakoribb szópárok vizsgálatánál jól látszik a „közigazgatási bíróság” szópár magas gyakorisága, bár ez valójában nem meglepő egy közigazgatási bibliográfiában.

bíróság	közigazgatási	46
bíróság	elvi	21
bíróság	gyűjtemény	19
bíróság	jelent	17
bíróság	határozatai	17
bíróság	vonatkozó	15
bíróság	döntvényei	13
bíróság	döntvényeinek	12

II.2. A KORSZERŰ KÖZSZOLGÁLAT ÚTJA NAPJAINKBAN

Annak ellenére, hogy az elmúlt száz évben mennyi minden változott, mégis a korszerű közigazgatás témaköre mindmáig napirenden van. Sőt, napirenden is marad, figyelemmel napjaink folyamatos megújulási törekvéseire. A kérdés mindössze annyi: hihetünk-e még egyáltalán abban, hogy van tényleges és lényeges változási, megújulási lehetőség? Vagy egyszerűen régi-új technikai változásokra kell mindössze számítanunk? A „közigazgatás gépezetének” kissé feljavított változatára?

Tény, hogy azok a kihívások, amelyekkel a mai közigazgatásnak szembe kell(ene) néznie, jelentőségük mértékében teljesen újak tekinthetők. A kihívások között az első helyet kellene, hogy elfoglalja a fenntarthatóság kérdése, a javak elosztásának megfelelő hazai és nemzetközi szabályozása. A liberálisnak mondott, versenyre épülő gazdaságpolitika olyan mértékben terhelt túl az emberiség számára rendelkezésre álló forrásokat, hogy már az emberiség létét veszélyezteti. Alapvető kötelessége lenne minden emberi hatalomnak e probléma globális megoldásával foglalkoznia. Ehelyett ismét azokat a fogalmakat használjuk, mint a modernitás korábbi századaiban.⁶

---

⁶ A kérdés részletes történeti bemutatása rávilágít arra, hogy a jelenlegi beavatkozások nem vezetnek semmilyen eredményre. Rich, N., Losing Earth: The Decade We Almost Stopped Climate Change. Elérhetőség: <https://www.nytimes.com/interactive/2018/08/01/magazine/climate-change-losing-earth.html> (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

Világos, hogy a fenntarthatóság olyan alapkérdés, amelyet nem lehet megkerülni, sem nemzeti, sem nemzetközi szinteken. Ebben a kontextusban kell újraértékelni a társadalom szerveződésének alapegységeit, a családot, az államot és az államok feletti szerveződésekét. A lokális és a globális gondolkodásnak valamiféle egységéig kell eljutni az igazgatás területén is. Az emberiség jövőjét közvetlenül érintő kérdések, így az új technológiák alkalmazásából fakadó szabályozási feladatok is csak a világos öntudaton alapuló együttműködések során végezhetőek el. Ezeket a feladatokat nem lesz képes egyetlen állam sem önállóan ellátni, hiszen amíg nincs egységes szabályozás, a versenyben résztvevők a számukra leghatékonyabb utat fogják megkeresni. A „potyautasokat” azonban csak úgy lehet kiszűrni, ha a legkisebb közösségek is tisztában vannak a saját identitásukkal és a jövő fontosságával.

Egyértelműnek tűnik, hogy a kihívások hatalmasak, a megoldási módszerek körét feltétlenül bővíteni kell, hiszen az eddigi „korszerűsítések” végül nem vezettek egy fenntartható világhoz. A tudás egyre gyorsabban fejlődött és fejlődik a modern korban. Napjainkra kell ennek a tudásnak szembenéznie a teljes önpusztítás lehetőségével. Minden igazgatási cselekménynek arra kell törekednie, hogy az önpusztítást megakadályozza, a jövő generációk számára a lét lehetőségét békés úton biztosítsa. Az egyetemes tudásnak egy olyan új reflexiós szintre kell lépnie, amelyben a hatékonyságot növelő technikai optimalizálás és az emberi lét szeretetét szem előtt tartó humanizáció egyszerre van jelen.

Természetesen nem elégséges elméletek gyártása, meg kell vizsgálni a gyakorlati megoldási lehetőségeket is. Munkánkban új értelmezési horizontként Romano Guardini hatalomértelmezését vesszük alapul.⁷

Az állam – figyelemmel az új kihívásokra – helyesen ismeri fel a közigazgatás súlyának szerepét és a kapcsolódó szabályozás fontosságát. Mára lényegében minden állami vezető számára rendelkezésre áll az az adatmennyiség, amelyet a diktátorok a történelemben csak komoly erőbefektetéssel tudtak megszerezni. A liberalizmus ideológusai úgy vélték, az információk szabad áramlása elvezet a teljes egyenlőség világába. Ez a felismerés legalább két szempontból volt téves. Az egyik, hogy az emberek anyagi létük vonatkozásában korántsem egyenlők,⁸ és nem is tehetők azzá. A másik, hogy a nagy mennyiségű információ kezelése szükségszerűen feltételez egyfajta szervezet/igazgatást, amely mentén az információkat gyűjtik, kezelik és megosztják. A liberális társadalmakban ezeket a funkciókat – látszólag – átengedik néhány globális vállalatnak. A konzervatív társadalmakban viszont – elemi érdekből – a közigazgatás is részt vesz az adatok gyűjtésében, kezelésében és megosztásában. Meggyőződésünk, hogy ezeknek az adatoknak a kezelési joga egy közösség, például egy állami közösség kezében kell, hogy legyen, nem pedig egy profitorientált részvénytársaságéban. Pontosan ezért van szükség felelős állami vezetőkre, akik ezzel a hatalommal élnek, és nem visszaélnék.⁹

Éppen emiatt kell újragondolni a hatalom lényegét és feladatát. Helyes annak a felismerése is, hogy a hatalmi ágak teljes szétválasztása sem nem lehetséges, sem nem elégséges ahhoz, hogy a demokrácia alapelvei ne sérüljenek. Olyan komplex irányítási rendszert kell tehát létrehozni, amely alkalmas arra, hogy olyan emberi közösséget teremtsen, amely képes hatékonyan részt venni a fenntartható jövő kialakításában az emberi lét mint legfőbb földi érték megtartása érdekében.

⁷ Guardini, R., *Az újkor vége*, Budapest 1994.

⁸ Ezt már Arisztotelész is kifejti a Politikában, továbbá ezt mutatja az a józan tény is, hogy mindenkinek más adottságai vannak. Az emberek egyedül örök lelki létük vonatkozásában lehetnek egyenlők.

⁹ A kérdés liberális megközelítéséhez: Guriev, S., Treisman D., *Informational Autocrats*, ssrn, 26. jul. 2018. A szerzők szerint a „diktátorok” manipulálják az információkat. Ezzel szemben állítjuk, hogy komplex információ csak „manipulált” lehet, hiszen ez alapján jön létre az a szimuláció, amelyben élünk. A kérdés nem az, hogy manipulált-e az információ, hanem az, hogy milyen cél érdekében történik a manipuláció.

III. A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁGOK SZEREPE

Az imént felvázolt elvek gyakorlattá alakításában a részrendszerek kaphatnak feladatot. Egy ilyen részrendszer a munkánkban vizsgált közigazgatási bíráskodás is. A hazai közigazgatásban újdonság a közigazgatási bíróságok kiépítésének folyamata, amely éppen napjainkban fejeződik be egy közigazgatási felsőbíróság létrehozásával. A közigazgatási bíróság kialakítása nem csak a jogtörténeti nosztalgia miatt lényeges, hanem azért is, hogy a közigazgatás egyre hatékonyabb rendszereivel szemben az állampolgár egy, a közigazgatási szervektől független bíróság előtt érvényesíthesse jogait. Ahhoz, hogy ez a rendszer működni tudjon, kulcsfontosságú, hogy a közigazgatási bíróság bírái az igazságot, és semmiképp se valamiféle politikai lojalitást tartsanak szem előtt. Ez a szempont egyformán szolgálja egy nagyobb értelmezési horizontban magát a politikai hatalmat és az állampolgárok személyes, közvetlen érdekét. Ezek a bíróságok, és különösen a felsőbíróság a felelős azért, hogy a technikai optimalizáció és az „ember” közvetlen céljai egyszerre legyenek figyelembe véve. Azaz, annak ellenőrzése, hogy az igazgatás valóban a közösség hosszútávú jövőjét szolgálja-e?

Sajnálatos, hogy a kérdés jelentőségét megkerülve, megjelennek a közbeszédben az egyszerűsítő értelmezések. Ezek szerint az új bíróság a végrehajtó hatalom egyik eszköze a központosítás érdekében, legalábbis a felületes szemlélő ennek gondolja a közigazgatási felsőbíróságot. Valójában a közigazgatási bíróságoknak egy stabilabb egyensúlyi helyzetet kell kialakítaniuk a jogszolgáltatás területén, és képessé kell válniuk az új kihívások érdemi megválaszolására. Bűn lenne, ha a fő kérdés ezen új bíróságok gyakorlatában az lenne, hogy hogyan szolgáljanak politikai érdekeket. Feladatuk lesz viszont, hogy teljes felelősséggel döntsenek olyan gyakorlati kérdésekben, amelyek érintik például a géntechnológiákat, a környezetvédelmet, az adatbiztonságot – csak, hogy néhány példát említsünk. Amit az Alkotmánybíróság a legmagasabb elvek szintjén vizsgál, az a közigazgatási bírósági gyakorlatban a legkézzelfoghatóbb módon jelenik majd meg. Az, hogy a bírók mennyiben értékelik majd ekként a feladatukat, a saját lelkiismereti meggyőződésük kérdése lesz.

A közigazgatási jogvédelem céljait a 2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról preambuluma világosan meghatározza. Eszerint a célok a következők:

- a közigazgatási perek hatékony, gyors és szakszerű elbírálása;
- a közigazgatási bíróságok által a közigazgatás jogsértő tevékenységével szemben nyújtott jogvédelem és jogorvoslat biztosítása;
- hogy a közigazgatási szervek hatásköreiket törvényben előírtaknak megfelelően gyakorolják, és tevékenységük összhangban legyen azokkal a célokkal, amelyek elérése érdekében azokat megvalósították.

A közigazgatási bíróságok gyakorlata fogja igazolni, hogy valóban képesek lesznek-e ezek a bíróságok a legújabb kihívásoknak megfelelni, amelyek valószínűleg olyan problémákat kell, hogy kezeljenek, amelyek igazi jelentősége ma még nem is érzékelhető.

Az előbb kifejtetteket jól szemléltetik az alábbi konkrét példák is, hiszen a közigazgatási bíróságokon fog részen múlni annak a joggyakorlatnak a kialakítása, hogy valóban érdemes-e olyan hőszigetelési előírásokat meghatározni, amelyek következtében az épület hűtése jóval több energiát használ fel, mint amennyit észszerűen keve-

sebb szigetelés esetén a fűtés elhasznált volna. Vagy éppen van-e értelme egy fa kivágásának elkerülése érdekében egy egész vasúti nyomvonalat áthelyezni?

Mindez természetesen a bíróságok működésének hatékonyabbá válását kell, hogy elősegítsék. Éppen ezért nem lehet alapos az a félelem, amely szerint a „bíróságok átvennék a közigazgatás szerepét”. Ellenkezőleg, a bíróságoknak kell a közigazgatási határozatok jogszerűségét az igazságos és észszerű ítéleteikkel – jogvita esetén – biztosítaniuk. Tény, hogy a bírák feladata egyre jelentősebb abban a komplex egyensúlyban, amit a jogalkotó, végrehajtó és bírói hatalom együttműködése jelöl ki. Természetesen ezzel párhuzamosan nő a jogalkotó vagy a közigazgatásban dolgozó felelőssége is. A megfelelően felkészült szakemberek diskurzusa jelentheti a megoldásokhoz való közeledést.

A diskurzus pillanatnyilag a modernitás megszokott, ám jellemzően hatástalan narratívái mentén zajlik. Egyik oldalról a liberalizmus hangadói állítják, hogy a nemzetállamok a saját szabályozásukkal feleslegessé váltak, a nemzet meghaladott kategória¹⁰ (ahogyan arra egyébként már Marx is utalt a kommunista kiáltványában, vagy azt megelőzően az Örök Béke című tanulmányában Immanuel Kant is tárgyalta). Jól látszik, hogy ez az „új” gondolat korántsem új.

A másik oldalon a nemzetállamért mint a világtól független, zárt, kizárólag a saját érdekeiért küzdő állam mellett kardoskodók érvelnek. Ők továbbra is birodalmakban, birodalmi eszmékben, politikai vallásokban gondolkodnak. Ezen érvek mentén is működtek a modernitás történetében államok, amelyek rövid és kétes tündöklését gyalázatos bukás követte.

Pontosan amiatt, hogy az adatgyűjtésnek, optimalizálásnak és az emberi belátásnak¹¹ új technikai állnak rendelkezésre, túl kell lépni a két egymással harcoló ideológiai modellen, és egy új, fenntartható struktúrát kell kialakítani. Talán most van az utolsó pillanat, hogy ezt többé-kevésbé békés úton meg lehessen tenni. Úgy tűnik, a világháborúk tapasztalataiból létrehozott intézmények és megállapodások (ENSZ, NATO, békeszerződések) egyre gyengébbekké válnak. A helyükre új garanciáknak kell érkezniük. Az egyes nemzetek nagyságára vonatkozó kérdésfeltevés ugyanis értelmetlenné vált, hiszen – a fenntarthatósági adatokból egyértelműen látszik – nem arról van szó, hogy „Amerika nagy lesz-e újra”, hanem arról, hogy lesz-e még emberi élet a földön ötven év múlva. Az alapvető kérdésekre az emberi létezés újabb értelmezési módszereivel lehet választ adni ilyen új értelmezési módszer a vallások közti párbeszéd intézményesítése és erősítése, (a vallásháborúk helyett) vagy éppen egyfajta „project Weltethos”¹² megvalósítása (az erkölcsi közömbösség helyett) is.

A tényleges „korszerűsítés” nem történhet az egyes államok hatalmi szervezetei nélkül. Ezért is van kiemelkedő jelentősége annak, hogy hogyan alakítják a nemzetek a jogrendszerüket, hogyan határozzák meg a hatalom intézményi rendszerét, és ennek legfontosabb tényezőjét, a közigazgatást. Pontosán a paradigmaváltások „forradalmi jellege miatt” állnak ezek a folyamatok állandó viták keresztútjében. Különösen nagy szerepe lehet itt a közigazgatási bíróságoknak, amelyeknek az új, nem jogi szabályozási rendszerek sokaságában, a különböző protokollok, szabványok, ontológiák rendjében¹³ kell a demokrácia elvet szem előtt tartva eligazodniuk.

---

¹⁰ Elérhetőség: <https://www.theguardian.com/news/2018/apr/05/demise-of-the-nation-state-rana-dasgupta> (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

¹¹ Lonergan, B., *Insight, A Study of Human Understanding*, Toronto 1992.

¹² Küng, H., *Global Ethic, Law and Policy*, Washington D.C. November 3-4, 2011.

¹³ G7 Ict And Industry Ministers' Declaration Making the Next Production Revolution Inclusive, Open and Secure Torino, 25- 26 September 2017.

A német alkotmánybíróság bírása világít rá arra, hogy a szabadságjogok sokaságában fuldokló ember számára a kiutat csak az alapvető értékekhez való visszatérés jelentheti. A társadalom alapját jelentő szabadság ugyanis nem tud jog előtti, erkölcsi normák nélkül létezni.¹⁴ Ezeket a normákat pedig a családoknak, iskoláknak, vallásoknak kell átadniuk egy olyan állami közegben, amelyik biztosítja a hatékony technikai megoldásaival is a társadalmi igazságosság alapvető kereteit.¹⁵ Quid leges sine moribus?¹⁶

III.1. A KÖZIGAZGATÁSI JOGVÉDELEM SZEREPE

A korábban meghatározottak alapján új kihívásokkal kell szembenéznie a közigazgatási jogvédelem rendszerének is. A feladata nem lehet egyszerűen a hatalom gépezetének mechanikus szolgálata, hanem célja kell, hogy legyen a „valóságos értékek” felmutatása a hatalya alá tartozó, gyakorlatilag a hétköznapi élet minden területére kiterjedő kérdésekben. Ez a feladat nem valósítható meg anélkül, hogy a bírák maguk ne látnák felelőségüket, és ne lennének képesek a hatalom más rendszereivel való kommunikációra. A felelőség természetesen az áldozatvállalás képességét is jelenti a felismert igazság érdekében.

Stipta István mutat rá a közigazgatási bíráskodás kialakulásának fontosságára a hatalmi ágak szétválasztása során. „A XIX. század második felére egyértelművé vált, hogy a hatalmi ágak elkülönítése és a miniszteri felelőség nem zárja ki a hatalomkoncentrációt, nem akadályozza meg az alkotmányos többség túlhatalmi törekvéseit. Az államjogi teóriákban és a politikai gyakorlatban nagyjából egy időben jelent meg az újabb szabadsággaranciák iránti igény. Egyre gyakrabban merült fel az a gondolat, hogy az államjogi biztosítékok körébe be kell vonni az önkormányzati rendszert és a közigazgatási bíráskodást. Az előző a vertikális hatalommegosztást igényelte, az utóbbi a hatalmi ágak merev elkülönítésével szemben a jog bíróság általi és feltétlen érvényesítésének követelményét fogalmazta meg.”¹⁷ Mindezt annyival kell kiegészíteni, hogy a gyakorlatban a bíróság létrehozása, szervezetének kialakítása szükségszerűen jogalkotói feladat, ugyanúgy, ahogy a bírák kinevezése során is mindig megjelennek a társadalmi-politikai elemek. A hatalmi ágak szétválasztása lényeges államelméleti elv, azonban látni kell azt is, hogy ez tiszta formában nem valósul meg. A működőképesség garanciája itt a felelősen gondolkodó jogalkotó, hivatalnok és bíró lehet. A „szabadsággaranciák” nem valósulhatnak meg tisztán szerkezeti, szervezeti úton, legalább annyira fontos hozzá a személyes (morális) elkötelezettség. Más kérdés, hogy ez a morális elkötelezettség is lehet eltorzult. Pontosan itt van a felelősége azoknak, akik kialakítják a struktúrákat és kinevezik a személyeket. Itt érkezünk el újra a személyes morális felelőség kérdéséhez. Enélkül talán lehet professzionálisan működő társadalmi rendszereket és hírközpontokat felépíteni, azonban azok működése nem a közösség hosszútávú érdekét, fennmaradását szolgálja. Akkor sem, ha elsőre úgy tűnik, mintha azt tenné.

---

¹⁴ Küng, H. Global Ethic.

¹⁵ Érdekes, hogy ezt a tényt felismerte (de nem tekintette „valóságos érdeknek”) Aczél György is. „Politikánkban – gazdaságpolitikánkban is – a valóságos érdekek érvényesítése mellett (...) biztosítani kell az értékek érvényesülését is.” (Aczél György, Országos agitációs, propaganda és művelődéspolitikai tanácskozás 1983. január 11-12. Budapest)

¹⁶ Quid leges sine moribus? – Törvények nélkül milyen az erkölcs?

¹⁷ Stipta I., A közigazgatási bíráskodás történeti modelljei, in Jögtörténeti Szemle, 2015, 3. különszám, 40.

A téves feladatértelmezés történeti példaként álljon itt az 1942. október 15-én dr. jur. Roland Freislernek a náci Népbíróság elnökének kézzel, Hitlernek írott levele.¹⁸

„Führerem!

Hadd jelentsem Önnek, Führerem, a hivatalt amelyet gondjaimra bízott, elfoglaltam és beledolgoztam magam.

A köszönetem a felelősségért, amelyet Ön rám bízott abban áll, hogy hűségesen és teljes erőmmel a Birodalom biztonságáért és a Német Nép belső egységességéért saját példámmal bíróként és a Népbíróság munkatársainak vezetőjeként dolgozom, büszkeséggel az Ön, mint a Német Nép legfőbb Urának és Bírójának irányába, azért, hogy az Ön legfőbb politikai bírósága jogszolgáltatásáért lehetek felelős.

A Népbíróság azon fog fáradozni, hogy úgy ítéljen, ahogy Ön Führer, az ügyet megítélné.

Heil Führerem!

Maradok hűségben, az Ön politikai katonája.”

A levélből jól látszik, hogy a pillanatnyi politikai hatékonyság érdekében több olyan hibát is elkövettek, amelyek fenntarthatatlanná tették a rendszert. Ilyen hiba a bíróság és a politikai vezetés teljes egyesítése a vezér mint legfőbb bíró személyében. Súlyos hiba, hogy Freisler a jogszerűség és igazság egyetlen kritériumát Hitlerben látta. (Aki valószínűleg szintén elhitte magáról mindezt.) Innentől kezdve még a legnagyobbnak tűnő szent cél sem a német nép érdekét, hanem a Führer rögeszméit jelentette. A hatalom gyakorlójának képesnek kell lennie arra, hogy az egyes alrendszerek önálló működését biztosítsa, egyúttal a működését a közösség érdekében szabályoznia kell. A társadalom alrendszerei nem lehetnek normatívan teljesen zárt rendszerek. Az alrendszereknek a társadalom érdekében kell működniük. A társadalom érdekét pedig a leghatékonyabban az erkölcsi, illetve vallási normák foglalják össze. Niklas Luhmann az erkölcsöt a társadalmi alrendszerek működése során baktériumként értékelte, amelynek nem is kellene megjelennie,¹⁹ valójában viszont pontosan az erkölcs az, amelyik a fenntartható működést lehetővé teszi. Hitler és Freisler következetesek, bizonyos értelemben jogkövetők voltak. De nem voltak erkölcsösek, ugyanis nem a társadalom, hanem a saját elvárásaik és érdekeik szerint irányítottak. Ez a Luhmann féle,

---

¹⁸ A szöveg fordítása: a szerzőtől. A levél eredeti szövege:

„Mein Führer!

Ihnen, mein Führer, bitte melden zu dürfen: das Amt, das Sie mir verliehen haben, habe ich angetreten und mich inzwischen eingearbeitet.

Mein Dank für die Verantwortung, die Sie mir anvertraut haben, soll darin bestehen, daß ich treu und mit aller Kraft an der Sicherheit des Reiches und der inneren Geschlossenheit des deutschen Volkes durch eigenes Beispiel als Richter und als Führer der Männer des Volksgesichtshofs arbeite, stolz, Ihnen, mein Führer, dem obersten Gerichtsherrn und Richter des deutschen Volkes, für die Rechtsprechung Ihres höchsten politischen Gerichtes verantwortlich zu sein.

Der Volksgesichtshof wird sich stets bemühen, so zu urteilen, wie er glaubt, daß Sie, mein Führer, den Fall selbst beurteilen würden.

Heil mein Führer!

In Treue, Ihr politischer Soldat Roland Freisler.”

¹⁹ Rasch, W., Niklas Luhmann's Modernity, Stanford 2000, 146-147.

erkölcsöt nem ismerő önreferencia mintapéldája.²⁰ Itt természetesen nem arról van szó, hogy a közigazgatást vagy a gazdaságot kellene erkölcsössé tenni. Mivel ezek csak rendszerek, amelyeknek nem lehet felelőssége, erkölcsök sem tudnak lenni, nem is értelmezhető bennük a jó és a rossz fogalma. Azonban kiemelkedően fontos, hogy az ezekben a rendszerekben megjelenő emberek teljes felelősséggel vegyenek részt a munkában, azaz erkölcsösen cselekedjenek, megkülönböztetve a jó és a rossz dolgokat egymástól. Természetes, hogy magukat az egyes rendszereket és alrendszereket úgy kell felépíteni, hogy minél inkább segítsék elő az azokban dolgozó személyek felelős döntéseinek érvényre jutását. Ehhez jelenthetnek támaszt az etikai kódexek, de valójában az egyénben tud csak megszületni az erkölcs igénye.

A hatalmi ágak szétválasztásának vizsgálata során visszatérünk az emberhez. Bármilyen struktúra azok csak akkor lesz fenntartható, ha az egyének és az emberi közösségek érdekét szolgálja, és ezt az érdeket a benne dolgozók is erkölcsi elvek formájában megvalósítják. A technikának (hatalom gépezete) és az emberségnek együtt kell fejlődniük,²¹ ez utóbbi fejlődése azonban jelentős lemaradásban van. A jövő közigazgatásának és hatalomgyakorlásának fokozottan kell az emberre mint erkölcsi és vallási lényre koncentrálnia, meghaladva az emberi jogok kiüresedő struktúráit. A komplexitástudománynak egyre inkább figyelembe kell vennie ezeket a szempontokat is.

---

²⁰ Macht der Computer die Gesellschaft unsichtbar? Elérhetőség: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/hoch-schule/niklas-luhmann-macht-der-computer-die-gesellschaft-unsichtbar-15217893.html> (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

²¹ Dörgő Gy., Sebestyén V., Abonyi J., Evaluating the Interconnectedness of the Sustainable Development Goals Based on the Causality Analysis of Sustainability Indicators. Elérhetőség: https://www.researchgate.net/publication/328368666_Evaluating_the_Interconnectedness_of_the_Sustainable_Development_Goals_Based_on_the_Causality_Analysis_of_Sustainability_Indicators (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

IV. KÖZIGAZGATÁS MINT TECHNIKAI IRÁNYÍTÁS

Ahogy az imént láthattuk, a hatékonyan működő közigazgatás alapelve csak a felelős ember lehet. Ez az ember tisztában van a saját és a jövő generációinak küldetésével. Ez az elv az, ami meg kell, hogy határozza a közigazgatás működését. Ehhez járul hozzá a technikai fejlődés lehetősége és veszélye. Ez a fejlődés érinti magát a közigazgatást és a közigazgatás által szabályozott területeket egyaránt. A közigazgatás hatékonyságát nagymértékben képes növelni az, hogy a folyamatok működéséről egyre több és pontosabb adat áll rendelkezésre, amelyek elemzésével jól ellenőrizhető a működés. Mindez természetesen veszélyeket is rejt magában, hiszen egyre kiszámíthatóbbakká válnak a hatások is. Elég, ha csak a választói magatartás vizsgálatából adódó előrejelzési lehetőségekre gondolunk. Az információ mindig is hatalmas érték volt, napjainkra viszont az információ jól tervezhető és elemezhető módon áll rendelkezésre az élet minden területéről. Ebben az értelemben a közigazgatás lehetőséget kapott a hatékonyságának soha nem látott mértékű fokozására. Lényeges tehát a technikai lehetőségek minél hatékonyabb felhasználása, figyelemmel arra, hogy az így elérhető hatalomkoncentráció komoly veszélyeket is rejt magában. Ezek a veszélyek csak úgy enyhíthetők, ha a modernitásban többé-kevésbé működő haszonelvűség helyett egy új kritériumot vezetünk be az eredményesség mérésére. Ez a kritérium csak az emberközpontúság lehet. Az emberek közössége érdekében kell, hogy az adatok gyűjtése és elemzése történjen. A közösség kialakulásának és működésének három fő mérhető kritériuma van: a személyek találkozásai, a személyek által használt szavak és a személyek által egymásnak átadott erőforrások (pénz). E kritériumok mindegyike pontosan azonosítható. Már csak a számítási módszerektől függ, hogy ezekből az adatokból milyen információt akarunk kinyerni. Lényeges, hogy az adatok kezelése és feldolgozása olyan szervezetek kezében legyen, akik nem a saját, hanem a közösség érdekét tartják szem előtt. Erre legalkalmasabbak az egyes államok lehetnek.

IV.1. TECHNOLÓGIAI KIHÍVÁSOK

A közigazgatásnak a saját működése szabályozásán túl figyelemmel kell lennie azokra az új kihívásokra, amelyeket a technika fejlődése hozott magával. A technológiai innováció a modernitás alapjelensége, az újdonság a mennyiségi változásban áll, amely – Engels szavával – napjainkra minőségibe csap át. A minőségi változás pedig abból a hatásból adódik, amelyeket a fejlődő technológiák képesek kiváltani. Már nem csak arról a negatív mindenhatóságról van szó, amely az 1900-as évek közepén bukkan fel a nukleáris energia felhasználása során. Akkoriban az emberiség azzal szembesült, hogy olyan erő van a kezében, amellyel az egész emberiséget megszüntetheti. A szabályozás arra törekedett, hogy ez a katasztrófa minél később következzen be. A Föld legnagyobb hatalmai igyekeztek megakadályozni a kisebbeknek az atomfegyverek fejlesztését, miközben önmérsékletet mutattak a már meglévő fegyverek felhasználása során. A nagyhatalmak kialakították az egyensúly versenyen alapuló szerkezetét, amelyben az erősek még erősebbek tudtak lenni. Ez az egyensúly bomlott meg, részben a kommunikáció határokön

átívelő nyitottsága, részben pedig a gazdaság kiegyenlítő hatása miatt. Ennél jóval súlyosabb probléma azonban a fenntartható fejlődés modern mítoszából fakadó állapot. A versenyorientált gazdaság úgy tekint az erőforrásokra, mintha azok korlátlanok lennének. Egyre világosabbá válik, hogy a természeti és emberi erőforrások mértéktelen használata összeomláshoz vezet. A környezetterhelés olyan mértékű, hogy az klímaváltozást okozott. Ez a klímaváltozás belátható időn belül az emberiség jelentős részének pusztulásához vezethet. Az ember mint munkaerő kihasználása a fejlett társadalmakban a szaporulat jelentős mértékű csökkenéséhez, a fejletlen társadalmakban pedig jelentős mértékű növekedéséhez vezetett. Az egyensúlyi állapotból kibillent természeti és emberi erőforrások még nem okozták a földi értelmes élet megszűnését, azonban egyre szélsőségesebb reakciókat tapasztalhatunk a mindennapokban.

Mindennek a tudatosítása még mindig nagyon messze van a politika és igazgatás figyelmétől. Ennek az oka részben az, hogy a gondolkodásmódot és szokásos cselekvési rutint jelentős mértékben kellene átalakítani, részben pedig az, hogy a pozitív hatások csak hosszú távon lehetnek érezhetőek, miközben folyamatos lemondást kellene megkövetelni a polgároktól. Ráadásul pillanatnyilag nem is tudható pontosan, hogy milyen területeken, milyen beavatkozásokra lenne szükség. A komplexitás kezeléséhez új módszerek szükségesek, amelyek összekapcsolják a jogi, erkölcsi és vallási szabályozás szintjeit a technológia új szabályozási eszközeivel, a protokollokkal, ontológiaiakkal, sztenderdekkel.

A következőkben felsorolunk néhány részterületet, amelyeken elengedhetetlen a változtatás, és amelyeken a közigazgatásnak is komoly szerepet kellene vállalnia.

A környezetvédelem fogalma lassan kiürül a gyakori ismételtetés és a jórészt eredménytelen próbálkozások miatt. Miközben eljutottunk egyes fontos problémák megoldásáig, mint például a háztartási szelektív hulladékgyűjtés, egyre növekszik a káros anyagok kibocsátása. Ezzel egyidőben a környezetet terhelő beruházások átvándorolnak oda, ahol megengedőbb a szabályozás. A felelősök gyakran csak tudomásul veszik, hogy a társadalmuk már augusztusra feléli az adott évben rendelkezésre álló erőforrásokat, és attól kezdve már a jövő terhére élnek. Pontosan emiatt kellene a közigazgatásnak kiemelt figyelmet fordítania a fenntarthatóságra.

Ehhez kapcsolódóan lényeges szabályozási kérdés a fogyasztóvédelem is. Itt nem csak arról van szó, hogy a termékek ne okozzanak kárt akár megtévesztéssel vagy közvetlenül a fogyasztóknak, hanem végső soron arról, hogy a mértéktelen fogyasztás ne okozzon olyan károkat a természetben és a fogyasztók személyiségében, amelyek orvosolhatatlanok lesznek a jövő generációk szempontjából. Újra kell definiálni a termékekhez kapcsolódó minőség fogalmát is. Nem tekinthetjük megfelelő minőségűnek azt a terméket, amelyik termékciklusa minden elemében nem felel meg a fenntarthatóság követelményének. Ennek szabályozása még szintén kialakításra vár.

A termelés és a fogyasztás folyamatához illeszkedik a pénzügyi szabályozás szükségessége is. Ezen a területen is a tényleges adottságokhoz kell igazítani a tevékenységeket. Mérlegelni kell, hogy megfelelő-e a pénzpolitikát a valóság tényeitől elszakadva tisztán a jelképek világába áthelyezni.²²

A negyedik terület az innovatív technológiák szabályozásának területe. Itt olyan új ismeretanyagot kell minősíteni, amelynek hatásai csak részben előre láthatóak. A jelenleginél hatékonyabban kell szabályozni az adatvédelmet, a genetika új területeit, a génmódosítás módszereit és eredményeinek alkalmazását, továbbá az újfajta

---

²² Foucault (2000): Szavak és dolgok, Budapest.

tömegpusztító fegyverek előállításának és alkalmazásának módszereit, valamint a mesterséges intelligencia egyre bővülő alkalmazásának területeit. Ezeken a szakterületeken a szabályozást részben az teszi különösen nehezzé, hogy a jogalkotó nem rendelkezik (és nem is rendelkezhet) előzetes tapasztalatokkal a szabályozandó területen. Az utólagos szabályozás viszont sok esetben már elkésztett lehet. Különösen fontos szerep jut ezért itt a kutató, illetve a kutatás megrendelője, finanszírozója erkölcsének, aki elsőként érezheti a tudományos eredmény pozitív és negatív hatásait is.

Az imént felsorolt területek mindegyike közvetlenül érinti az emberi létforma tartós fennmaradását, és mind-egyikük feltételez egy eleve adott erkölcsi hozzáállást, amelynek lényeg nem más, mint az élet szeretete, annak egyéni és kollektív formájában egyaránt.

IV.2. ÚJ SZABÁLYOZÁSI MÓDSZEREK

Az eddig leírtakból következik, hogy a közigazgatásnak két új kihívással kell szembenéznie, az optimalizálás és a humanizálás követelményével.

IV.3. TECHNIKAI OPTIMALIZÁLÁS

A technikai optimalizálás jelentése, hogy az adott feladat/funkció szabályozásnak a lehető legátfogóbbnak és leghatékonyabbnak kell lennie. A szabályozásnak illeszkednie kell a hazai és a nemzetközi rendszerekbe, továbbá a lehető legkisebb erőráfordítással a lehető legnagyobb hatást kell elérnie. Éppen ezért a klasszikus bürokrácia helyét sok esetben az automatizált normaalkotás és normaalkalmazás veszi át. A szabályozandó rendszerek normák sokasága mentén működnek (compliance). Például egy nemzetközi gazdálkodó szervezetnél folyamatosan tisztában kell lennie a vezetésnek a vonatkozó hatályos nemzetközi és a nemzeti jogi szabályozással, a belső szabályozók előírásaival (szabályzatok), a termelési előírásokkal (szabványok) és protokollokkal. Ezen túlmenően fontos szerepük lehet a magatartási normáknak is (etikai kódex). A 4.0 ipar egységeiben ezek a normák automatikusan frissülhetnek és kerülhetnek alkalmazásra, illetve az eltérések automatikusan idézhetnek elő következményeket. Mindez a gyártási protokollok vonatkozásában már működik is, hiszen itt gyakran gépek írják elő a gépeknek a végrehajtandó szabályokat. A közigazgatásnak képessé kell válnia a gépekkel való kommunikációra, és annak szabályozására is. Sajátos, hogy pontosan az optimalizálás érdekében az ember mennyire háttérbe kerül, leginkább csak mint „humán operátor” kerül elő a virtuális és gépi operátorok mellett.²³

A termelésen túlmenően, a gyakorlati élet más területein is valós technikai optimalizáló hatása lehet az automatizált szabályozásnak. A közlekedésben már minden technikai lehetősége adott annak, hogy a járművek sebességét és a sebesség szabályoknak való megfelelését ellenőrizzük. E technikai adottságok fényében a szabály-

---

²³ Romero, D., Towards an Operator 4.0 Typology. Elérhetőség: www.researchgate.net/publication/309609488 (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

szegő járművek tulajdonosai automatikusan bírságot kaphatnak. Mindez valószínűleg komoly ellenállást váltana ki, azonban ha a valós cél a közlekedés biztonságának növelése lenne, és kapcsolódna egy adaptív maximális sebességmeghatározási rendszerrel (változó paraméterek függvényében – például. autó típusa, időjárás, forgalom estb. – változnának a sebesség maximumok is), máris hatékonyabb közlekedési feltételek lennének megteremthetőek. Vagy egyszerűbb esetben, aki vállalja a sebességének ellenőrzését, kedvezőbb feltételekkel köthet biztosítást. Ezeknek az új, a korábbinál sokkal rugalmasabb szabályozási feladatoknak a megfelelő kezelése a közigazgatás feladata (is) lesz a közeljövőben.

Arról, hogy a jog mennyire tehető egyértelművé, technikaivá, már régóta folyik a vita. Egyes vélemények szerint a jog minden fogalmat csak „jogi” fogalomként tud értelmezni. Számára például az ember fogalma csak jogi fogalomként értelmezhető, ráadásul úgy, hogy annak a jelentése jogáganként eltérő lehet. Mászt jelent az ember a büntetőjogban (csak megszületett ember életének kioltása esetén beszélhetünk emberölésről), és mászt jelent a polgári jogban (ahol a magzat is jogképes – bizonyos feltételek teljesülése esetén). A jog tehát olyan az erkölcs-höz vagy valláshoz tartozó fogalmakat, mint igazság, jóság, demokrácia, csak annyiban tud kezelni, amennyiben azokat a jogi szótárába – értelmezéssel együtt – felveszi. Ilyen módon a jog egy zárt nyelvi rendszer, amely ugyan figyelemmel lehet rajta kívüli fogalmakra, azonban azokat csak egy belső transzformációval teheti sajátjává.²⁴ Részen emiatt is kiemelten fontos a jogalkotó, illetve a jogalkalmazó személyes – és ennyiben jogon kívüli – attitűdje, erkölcsi és morális meggyőződése. Szintén lényeges szempont, hogy az egyes nem jogi fogalmak jogi transzformációját hogyan végzik el a jogalkotók, vagy éppen a jogalkalmazók, különösen is a felsőbb bíróságok.

Veszélyeket hordoz azonban a jog technikaivá válása. A közigazgatás optimalizációra való törekvése sok esetben tisztán technikai megoldásokat fog keresni,²⁵ háttérbe szorítva a jog társadalomformáló lényegét. A technikai jog, a szakértői jogalkotás és jogalkalmazás nem mehet a jog lényegi feladatának a rovására. A jog feladata az egyes problémák megoldásán túlmenően az állam fenntartható működésének biztosítása. Pontosan ez a terület az, ahol a közigazgatási bíróságnak és felsőbb bíróságnak kiemelkedően fontos feladata lesz a jövőben a jogértelmezés vonatkozásában. Igaz, erről még viszonylag kevés szót ejt a szakirodalom.

IV.4. HUMANIZÁLÁS

Az optimalizálás követelményével párhuzamosan kell fejlődnie a humanizálás követelményének is. Ezen a területen a legnagyobb az emberi gondolkodás fejlődésének a lemaradása. Hatalmas lépéseket tettünk a technológiai fejlődés útján, azonban jelentősen lemaradt az emberre mint anyagi és szellemi létezőre vonatkozó ismeretünk fejlődése. A jogtudománynak, ha nem akar tisztán az optimalizált szabályozási normák tana lenni, figyelemmel

---

²⁴ Poscher, R., The Hand of Midas: When Concepts Turn Legal, or Deflating the Hart-Dworkin Debate, in Hage, J. C., Concepts in Law, Law and Philosophie Library vol. 88, 99-115.

²⁵ Romero, D., et al.: Social Factory Architecture: Social Networking Services and Production Scenarios Through the Social Internet of Things, Services and People for the Social Operator 4.0. Elérhetőség: <https://researchgate.net/publication/319389292> (utolsó letöltés: 2019. december 1.)

kell kísérnie az emberlét másik két normacsoportjának, az erkölcsnek és a vallásnak a szabályait is. Az önmagát tudományosnak tartó modernség egyre inkább elhatárolódott e két normarendtől, pedig ezek nélkül nem értelmezhető az emberi lét, pontosabban a fenntartható emberi lét. A jövőben biztosítani kell, hogy az erkölcs és vallás szabályairól a tudományos terminológia használatával legyünk képesek beszélni. Nem a tudományok (beleértve a jogtudomány) fejlődését kell korlátozni valamiféle vallási vagy erkölcsi elvekre való hivatkozással, mint ahogy teszik azt egyes, újabban megerősödő vallási alapú jogrendek, hanem a vallás és erkölcs mint normarend elméletét olyan módon kell kidolgozni, hogy az az egyéb tudományok számára is értelmezhető legyen. Minderre azért van szükség, mert az emberi kooperáció szabályozása elképzelhetetlen tisztán pozitív jogi eszközökkel.

Az ember túl okos ahhoz, hogy pusztán a jog szankciói megfékezék a rosszra hajló természetét. Ez a felismerés szintén nem új, hiszen még az 1900-as évek elején megfogalmazta őket Franz Brentano²⁶ a következők szerint: „A jogásznak tehát, ha korát valóban meg akarja érteni és benne építőleg akar hatni, tudnia kell ezekről a törekvésekről és lélektani törvényekről, amiként a természetes jog és természetes erkölcsiség tanairól is. Ez utóbbiak mint vizsgálódásunkban megmutattuk, kezdetben nem álltak fenn, hanem – ha ugyan reménykedhetünk az eszmények teljes megvalósulásában – az erkölcsi és jogi fejlődés végpontját fogják jelenteni. Így mutatkozik meg, hogy a jogtudomány, a politika és a filozófia, ahogyan Leibniz is mondta, egymással belsőleg bonyolult összefüggésben állnak.” Brentano le is vonja a meglehetősen gyakorlati következtetést, amelyik érdemi megvalósulása mind a mai napig kétséges: „(...) állami életünk visszasságai mindaddig nem fordulhatnak jobbra, amíg nem gondoskodunk hatékonyan arról, hogy jogászaink – ahelyett, hogy azon kevéstől is megfosztanánk őket, ami a fennálló intézményekben filozófiai épülésükre serkent – végre magasztos hivatásuknak megfelelő filozófiai képzésben részesüljenek.”²⁷ Úgy tűnik nehéz újat mondani, azonban talán még annál is nehezebb a már számtalanszor megfogalmazott elveket végre a gyakorlatban is alkalmazni.

Az alábbiakban táblázatban mutatjuk be, hogy csak a három normarend, a jog, a vallás és az erkölcs együttműködése során lehetséges az emberi együttélés teljes körű szabályozása. A jog esetében az egyén saját érdekei mentén cselekszik, a „mindent szabad ami nem tilos” elv jegyében. Hogy ezt a túlzó autonómiát féken lehessen tartani, van szükség a mások (közösség) által elfogadott szankciókra. Az erkölcs esetében a cél magában foglalja a közösség érdekeit is, az egyén felismeri, hogy nem életképes a többiek nélkül. Mind a cél felismerése, mind pedig az esetleges szankciók vonatkozásában keverednek az autonóm és heteronóm elemek. Az erkölcsi szabályok vonatkozásában a közösség a csoportból való kizárással szankcionál, jellemzően nem precízen leírt eljárási szabályok szerint. A vallás esetében a cselekvés célja az emberen kívül esik. Az ember felismeri, hogy nem rendelkezik teljes mértékben a saját életével. Éppen ezért a léte célját nem ő, hanem az Isten határozza meg. Pontosan emiatt a felismerés miatt nincs is szükség heteronóm szankcióra. A vallásban az egyén maga néz szembe a felelősségével önmagában. A fizikai szankció, kirekesztés elmarad.

---

²⁶ Aki erkölcsi meggyőződése miatt (pápai tévedhetetlenség dogmája elleni tiltakozás) még a papi hivatásáról is lemondott.

²⁷ Brentano F. (1994): Az erkölcsi ismeret eredete, Budapest, 87.

	Jog	Erkölc	Vallás
Cél	autonóm	autonóm/heteronóm	heteronóm
Szankció	heteronóm	autonóm/heteronóm	autonóm

1. táblázat: A normarendek jellegzetességeinek összefoglalása

A II. világháború utáni nyugati fellendülés éveiben gyakran beszéltek egyfajta „antropocentrikus” fordulatról, amelynek során az ember szociális természetét megragadva hívták fel a figyelmet az igazságos állam megalkotásának lehetőségére. Ekkortájt a német gondolkodókban még élt a hegeli álom a szabályozható, államban megnyilvánuló altruizmussal kapcsolatban. Egyre erősödtek a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos hiedelmek. Ebben az időben Wolfahrt Pannenberg a *Mi az ember* című munkájában igyekszik leírni a legalapvetőbb társadalmi viszonyokat. A normarendek, és különösen a jog normarendje vonatkozásában kiemeli, hogy annak alapja a „hűség szeretet”. Az, hogy az emberek tartósan kitartanak egymás mellett mind társadalmi szerepeikben, mind személyükben. „A szeretet azt jelenti, hogy mindenkori embertársammal együtt közös emberi rendeltetésünk megragadására törekszem.”²⁸ A meghatározása alapján ebből a szeretetből fakad az a tág értelemben vett jog, amelyik részben pozitív jog, részben pedig a társadalom gyakorlatában megjelenő élő jog. Fontos felismerése, hogy ennek a jognak a megvalósulásához nem szabad különválasztani a személyes közösséget (*Gemeinschaft*) és a társadalmi szerveződéseket (*Gesellschaft*) egymástól, mint ahogyan azt a szakirodalom gyakran tette. Az emberek közössége és a szervezett rendjük összetartozik. A szerveződés, optimalizálás csak és kizárólag a közösség és az egyén érdekében jöhet létre. Ehhez teszi még hozzá Pannenberg, hogy mindez Isten akaratából van így, tehát a pozitív jog is bizonyos értelemben az ember cselekvéséből megnyilvánuló isteni akarat.

²⁸ Pannenberg, W. (1991): *Mi az ember?* Luzern, 75.

V. DÖNTVÉNYTÁR SZÓELEMLÉZÉS

A korábbi kutatásaink során megállapítottuk, hogy a bírósági szóhasználat jellemzően technikai, az erkölccsel, vallással kapcsolatos szavak előfordulása viszonylag ritka, használatuk egy-egy bíró nevéhez köthető. Lényegi eltérést sem az Alkotmánybíróság, sem a felsőbbbíróságok szóhasználata ebben a tekintetben nem mutatott. Ahogy már kitértünk rá a Döntvénytárban a „közigazgatás” keresőszóval való szűkítés után kapott szövegek szóelemzése a következő leggyakoribb találatokat adta (az adatok a gyakoriságot a szöveg összes szavához viszonyítva mutatják):

közigazgatási	0,017587
alkotmánybíróság	0,009401
határozat	0,008598
bíróság	0,008578
törvény	0,006247
bírósági	0,005053
eljárás	0,004994
bírói	0,004847
alkotmányjogi	0,004593
alaptörvény	0,004563
jog	0,004544
cikk	0,004465
hatósági	0,003956
alkotmány	0,003711
alkotmányos	0,003613
jogi	0,003045
panasz	0,003016
munkaügyi	0,002673
jogvédelem	0,002242
foglalt	0,002174

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA
A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

vonatkozó	0,002164
eljárásban	0,002135
szerv	0,002096
jogát	0,002076
sérti	0,00188
fővárosi	0,00188
jogok	0,001753
tisztesség	0,001714
jogorvoslati	0,001704
jogorvoslathoz	0,001684
hatóság	0,001645
abtv.	0,001626
hatékony	0,001606

Itt jellemzően a tisztesség a tisztességes eljáráshoz való jogot jelenti, amelyet az n-gram elemzés is alátámaszt. Az alábbiakban a legmagasabb találati számot mutató trigramokat hivatkozunk.

tisztesség eljáráshoz való	50
tisztesség bírósági eljáráshoz	18
tisztesség hatósági eljáráshoz	17
tisztesség eljáráshoz fűződő	12
bekezdésében foglalt tisztesség	10
tisztesség eljárás követelményét	9
tisztesség eljárás alkotmányos	8
tisztesség eljárás követelmény	7
foglalt tisztesség eljáráshoz	6
fogalmazza tisztesség eljárás	6
tisztesség ügyintézéshez való	6

Fontos, hogy a jogvédelem szó – értelemszerűen a közigazgatási eljárási törvény előtti időkben is – a közigazgatással kapcsolatban kiemelkedően magas gyakoriságot mutat az AB határozatok szövegében. Szintén gyakran szerepel a hatékony kifejezés a szövegekben. Külön figyelemre méltó, hogy az n-gram elemzésében a hatékony és jogvédelem szó a leggyakrabban együtt fordul elő.

hatékony bírói jogvédelem	40
nyújtotta jogvédelem hatékony	9
jogvédelem hatékony ténylegesen	9
hatékony ténylegesen érvényesüljön	9
jogorvoslat jogának hatékony	9
jogának hatékony érvényesülését	9
hatékony érvényesülését számos	9
hatékony jogvédelmi eszközt	8
alkotmányi megkövetelt hatékony	8
követelményrendszerét kielégítő hatékony	8
kielégítő hatékony bírói	8

Az ember szó jellemzően az emberi jogok, illetve emberi méltóság kontextusban szerepel. Ugyanezt támasztja alá az egy bekezdésben előforduló szavak elemzése is. Alább a trigram táblázatot láthatjuk.

emberi jogok európai	49
emberi méltósághoz való	15
strasbourgi emberi jogok	10
jogok egyezségokmánya emberi	9
egyezségokmánya emberi jogok	9
jellemzően strasbourgi emberi	8
emberi jogok bírósága	7
nemzetközi emberi jogi	5
emberi jogok alapvető	5
foglalt emberi méltósághoz	5

Összehasonlításként megvizsgáltuk a közigazgatás szóra a BH-k között (Döntvénytár) szűrt 167567 találat első 5000 tételének szavait. A több mint ötszáz oldalas minta időrendben visszamenőleg tartalmazta az egyes találatokat, így a legújabb szövegek kerültek elsősorban elemzésre.

A leggyakrabban előforduló szavak a bíróságok technikai működéséhez kötődnek.

bíróság	0,007604
szerződés	0,005201
törvény	0,005105
eljárás	0,004882
felülvizsgálati	0,003952
határozat	0,003836
eljárásban	0,003603
vonatkozó	0,003535
bekezdés	0,003526
terhelt	0,003245
rendelet	0,003158
bűncselekmény	0,003061
jogosult	0,002693
minősül	0,002683
személy	0,002664
jogerős	0,002615
eljárási	0,002528
hiányában	0,002402
másodfokú	0,002286
szükséges	0,002179
kérelem	0,002044
kötelezettség	0,002005
törvényi	0,001908
meghatározott	0,001879

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA
A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

érdekében	0,00184
ingatlan	0,001734
megállapítása	0,001734
felperes	0,001666
hatályon	0,001666
sértett	0,001627
előzetes	0,001627
elkövetett	0,001618
munkáltató	0,001618

Sajátos, hogy ezekben az esetekben a jogvédelem kifejezés a 21353 sorból a 3430. helyet foglalja el, ennél is hátrébb van a hatékony kifejezés a 8686. sorban. A tisztességes szó az imént említett szavaknál ugyan előbb szerepel, de még így sem túlságosan elől, az 1819. sorban, viszont jóval gyakrabban kerül elő a tisztességtelen szóösszetétellel.

tisztességtelen	0,000145
tisztességes	9,69E-05
tisztességtelenségének	9,69E-05
tisztességtelensége	8,72E-05
tisztesség	2,91E-05
Tisztességtelen	2,91E-05
tisztességtelenségét	1,94E-05
tisztességtelenségére	9,69E-06
tisztességtelennek	9,69E-06
tisztességtelenül	9,69E-06

A trigramot vizsgálva is azt találjuk, hogy a tisztességtelen magatartás illetve a szerződési feltételek tisztességtelensége szerepel leggyakrabban. Az ezekhez hasonló szóösszetételek között alig akad, amelyik a tisztességes szót tartalmazza. Fontos kiemelni, hogy az alább bemutatott példák csak egy-egy találatot jeleznek, tehát nagyon ritkán fordulnak elő a szövegben – ellentétben az Alkotmánybíróság szóhasználati gyakoriságával.

A KÖZIGAZGATÁS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA
A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓI GYAKORLAT FÉNYÉBEN

megtérítésével jóhiszeműség tisztesség	1
jóhiszeműség tisztesség követelményével	1
tisztesség követelményével ellentétben	1
állapítható tisztességes ügyintézéshez	1
tisztességes ügyintézéshez sérelme	1
tisztességes eljárás elvével	1
tisztességes tárgyaláshoz eljárás	1
felmondás jóhiszemű tisztességes	1
jóhiszemű tisztességes joggyakorlás	1
tisztességes joggyakorlás követelményébe	1
elmulasztása tisztességes eljáráshoz	1
tisztességes eljáráshoz garanciális	1

Sajátos, hogy az ember szó leggyakrabban az emberölés formájában kerül elő. Itt sem beszélhetünk tehát az „ember” mint általános érték megközelítéséről, sokkal inkább a praktikus büntetőjogi megközelítésről van szó.

elkövetett emberölés büntette	7
elkövetett emberölés büntettének	5
emberölés büntettének kísérletét	4
felindulásban elkövetett emberölés	4
kegyetlenséggel elkövetett emberölés	2
emberölés előkészületének büntettét	2
nyereségvágyból elkövetett emberölés	2
emberen elkövetett emberölés	2
mulasztással elkövetett emberölés	2

Összességében megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok szóhasználata eltérő annyiban, hogy amíg a rendes bíróságok leginkább az eljárásjoghoz és az anyagi joghoz közvetlenül kötődő fogalmakat használják, addig az Alkotmánybíróság szóhasználata már az elvontabb fogalmak felé is nyitott, bár az erkölcs kérdését mélyen nem érinti. Felvetődik a kérdés, hogy a közigazgatási felsőbbbíróság melyik utat választja majd? Fog-e elméleti kérdésekben is nyilatkozni, a jogászai jog szóképletét használva és bővítve, vagy megmarad a jogtechnika gyakorlati szintjén? Az optimalizálást vagy a humanizálást fogja-e inkább előtérbe helyezni? Esetleg mindkét szempontot egyszerre?

VI. A HATALOM

VI.1. AZ IGAZGATÁS ÉS AZ EGYÉNEK KAPCSOLATAI

Részletesebben megvizsgálva a humanizálás és optimalizálás feladatát, nem kerülhetjük meg, hogy a társadalmi kapcsolati hálózatokkal foglalkozzunk. Sajátos, hogy jogtudományi oldalról eddig még keveset elemezték az állampolgárok kapcsolati rendszerét a közigazgatás egyes hivatalaival. Sok publikáció jelent meg ugyan a közigazgatás-ügyfél viszonyának kérdésében, azonban kevés olyan van, amelyik az egyén-hivatal kapcsolatát vizsgálja. A klasszikus társadalmi hálózat elmélet szerint két alaptípusa van az emberek közötti kapcsolatoknak: a gyenge és az erős kapcsolatok.²⁹ Ezt a megközelítést pontosítja néhány olyan kutatás, amelyik külön vizsgálja az állampolgár és az intézményrendszer (hivatalok) viszonyát, három kapcsolati formát különböztetve meg: a bonding, bridging és linking típusút. Itt a bonding típusú kapcsolat leginkább az erős, másokat kizáró kapcsolatokra vonatkozik, ilyen zárt társadalmi egységek például a családok, vagy a szoros barátságok. A bridging kapcsolat a gyenge kapcsolatnak feleltethető meg. Számunkra jelen esetben az az új kategória az érdekes, amelyik valamilyen módon ötvözi az előző kettő sajátosságait, egy speciális célra szerveződött erős és gyenge kapcsolati komplexitásként. A linking típusú³⁰ kapcsolatokat a következők szerint jellemezhetjük:

„A »linking«, vagyis összekapcsoló társadalmi tőke összeköti a különböző társadalmi csoportokat, a civil társadalom és a kormányzat, illetve más hierarchikusan elkülönülő társadalmi egységek összekapcsolását szolgálja. Mint ilyen egyaránt lehet a civil társadalom és a kormányzat közötti jobb együttműködést elősegítő »áttétel«, de lehet korrupciós kapcsolatrendszer is.”³¹

Jellemzően itt szervezetek kapcsoltóságáról van szó, azonban a kijelentések érvényesek az egyes személyek és a hierarchikusan elkülönülő más intézmények kapcsolatára is. Ezt erősíti meg egy másik tanulmány: „az átívelő kötések az egyén és az intézmények és egyéb rendszerszerű képződmények között átjárást és az ebből adódó előnyöket táplálják.”³²

Ezt a kapcsolatot korábban a „szolgáltató” közigazgatás tudománya kísérte meg leírni. Hazánkban a legjelentősebb eredményeket ezen a téren Magyary Zoltán érte el.

---

²⁹ Granovetter, M. S. (1973): The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78: 1360-1380. Granovetter, M. S. (1974): *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*. Harvard University Press. Cambridge MA., Granovetter M (1982): *The Strength of Weak Ties. A Network Theory Revisited. Social Structure and Network Analysis*. (Szerk.: P. Marsden–N. Lin.) Sage Publications, Beverly Hills, 105-130. A jelen fordítás eredeti megjelenése: Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.) (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest, 371-400.

³⁰ Putnam, *Making Democracy Work* (1993): *Civic Tradition in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

³¹ Benák M., *Bonding, Bridging, Linking. Elérhetőség: http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/2/04_-_benak_melinda_-_bonding_bridging_linking.pdf* (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

³² Messing V., *Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében*, *Szociológiai Szemle*, 2006/2 34-57.

„A vezetésem alatt álló Magyar Közigazgatástudományi Intézettel behatóan vizsgáltam azt a kérdést: mennyit ér a közigazgatás az emberek számára? Munkánk eredménye meg is jelent »A közigazgatás és az emberek« címen. A tatai járás példáján részletesen kimutattuk, milyen nagy mértékben tér el egymástól az, amit a jogszabályok előírnak, és az, ami abból megvalósult. Sajnos, sok minden nem érhető el a jog eszközével.”³³

A negyvenes években a megközelítés még a jogszociológiai vonatkozásokból indult ki, abból, hogy mennyire érvényesül a jog a polgárok hétköznapjaiban. Mára ezen túllépve elemezni kell, hogy milyen kapcsolati hálókön keresztül lehet megvalósítani a norma célját. Világos, hogy a jogalkotás egyre nagyobb tömegű és egyre gyorsabban változó joganyagot állít elő. Ki kell dolgozni annak a rendszerét, hogy a jogalkotó szándéka szerint tudjon cselekedni a norma alanya, hogy tudjon a szabályról, azt elfogadja, és aszerint cselekedjen. Ebben bizonyára nagy segítséget fog nyújtani az elektronikus kapcsolattartás. A hierarchikus közigazgatásnak egy új, hálózati jellegű értelmezése jelenik meg, amelyben a személy-hivatal kapcsolattartás célzottabb, automatizáltabb és hatékonyabb lehet. Mindez azonban ki kell, hogy egészüljön a humanitás elvével is, azaz azzal, hogy az állampolgár nem csak mint „operátor”, hanem lényében is fontos az állam számára. Az egyszerű nyilvántartáshoz szükséges informatikai-technikai módszertanok már részben kidolgozásra kerültek.³⁴ A kormányablakok kialakítása kétségtelenül komoly hatékonysági eredménynek tekinthető. Ugyanígy vitathatatlan előny az adóhatóság ügyfélbarát eljárásainak kidolgozása is. Nem látszik azonban a másik szempont érvényesülése, az emberség fokozott figyelembevétel. Hogyan lehet a személyt kimenteni az üres ideológiák vagy a személyiségvesztés Szküllá és Kharübdisz szikláinak közül? A köztudatban még nagyon gyakran az a jó hatás, amelyikkel nem kell kapcsolatba lépni. Az állam sokszor csak kötelezettségeket előíró személytelen despotának tűnik. Valószínűleg ezekben az esetekben is a megoldás nem az intézményi struktúrákban, hanem az azokban dolgozó, és főleg az azokban hatalmat birtokló személyek erkölcsi magatartásában keresendő. Tudva azt, hogy minél optimalizáltabb, és ezzel együtt gépiesítettebb és bürokratizáltabb egy rendszer, annál nagyobb szükség van a személyes (emberi) felelősségtudatra, erkölcsre. Ahogy korábban már megjegyeztük, nem a struktúrának, hanem a benne tevékenységet kifejtő (azt irányító) egyénnek kell erkölcsösnek lennie. Mindez elengedhetetlenné teszi azt is, hogy az etika és a teológia tudománya képes legyen érdemi dialógust folytatni a legújabb természettudományos eredményekről is, akár a természettudomány kifejezési eszközeinek felhasználásával. Ehhez pedig nem a természettudományos fejlődést kell lelassítani (amit egyébként nem is lehetne), hanem az etika és teológia tudományának fejlődését kell felgyorsítani. Ebben a dialógusban a jogtudomány feladata lehet, hogy tisztázza a normarendek közti bonyolult hálózati összefüggéseket, a közigazgatástudományé pedig, hogy megtalálja a gyakorlati beavatkozási lehetőségeket. „a közigazgatás-tudományban nincsenek kialakultak mondható metodológiai standardok, nincs egyetlen (vagy kisszámú) üdvözítő módszer, hanem módszerek vannak, melyek egy azonosan feltett kérdés megválaszolását különféleképpen teszik lehetővé. Azaz néhány általános, tudományos kikötés és társadalomtudományi elvárás betartása mellett lehetséges megalapozott elméletkifejtés, új kutatási

³³ Miért van szükség a közigazgatás reformjára? in Magyar Futár, I. évfolyam, 7. szám (1941. július 10.), 10.

³⁴ Kiemelkedő eredményeket ért el ebben a Magyar Zoltán program. AAVV., Kormányzati törekvések az állam társadalmi kapcsolatainak újradefiniálására: az integrált ügyfélszolgálat kialakítása. Elérhetőség: http://www.kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2015/2/06_Forum_integralt_ugyfelszolgalat.pdf (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

eredmények megalkotása.³⁵ Ez a megállapítás pontosan az ellenkezője annak, amit eddig tapasztalhattunk a jogtudomány pozitívalódása és a közigazgatástudomány operancionalizálódása során. A generális változás elkerülhetetlensége miatt mégis érdemes megfontolni, hogyan lehetne ebbe az új irányba nyitni.

A jogi szabályozás újabb és újabb jogrétegei jelennek meg, a jogszabályok és a bíróságok döntései egyre nagyobb számban elérhető³⁶ és vehetők figyelembe. Az állandósult változás és normakollízió bizonytalanságot és bizalmatlanságot szül. A technikai jogot csak a technikai eszközeivel lehetünk képesek követni és alkalmazni. Mindez egyrészt a hatékonyság növekedéséhez, másrészt viszont egyfajta szkepszishez is vezet a polgároknál.

Egyes megállapítások szerint a jogrendszer „erkölcsiesedését” tapasztaljuk. „Paradoxonnak tekinthető, hogy a szervezett és egyéb bűnözés félelmetes szaporodása, a terrorizmus, a korrupció, a prostitúció, az erőszak és kegyetlenkedés, a kábítószer-fogyasztás, a biogenetikai és biomedicinális visszaélések terjedésének időszakában az alkotmány és a jogrendszer erkölcsiesedéséről beszélhetünk.”³⁷ Ez a kijelentés a szóelemzések által nem nyert bizonyítást. Fordítva azonban igaz a kijelentés, minél kevésbé van erkölcs a polgároknak, annál nehezebb technikai úton vezetni, irányítani, szabályozni az államot. Ezt az erkölcsöt – az esetleges próbálkozások ellenére – sem lehet a jogszabályokban, alaptörvényekben előírni. Az erkölcs a személy és a közösség képessége. A linking kapcsolatok kiépítése során pontosan a személyes erkölcs és az intézményesített közösségi elvárások és szolgáltatások közötti hatékony együttműködést kell lélni és megvalósítani. Ez az elem az, amelyik a gép-gép kommunikációban sohasem fog tudni megjelenni.

A polgárok társadalmi kapcsolatát tehát tervezetten kell úgy alakítani, hogy a linking típusú kapcsolatok erősöd-hessenek, a polgárok közvetlen kapcsolatban legyenek a közigazgatással, sajátjuknak érezzék azt a közösséget, amelyet államnak nevezünk, és amelynek célja az azt alkotó polgárok igazságos életének biztosítása – Platón szavaival élve.

Valóban lehet szerepe az Alaptörvényben az erkölcsre utaló szavaknak, a különböző etikai kódexeknek arra, hogy az igazgatás-állampolgár viszony javuljon. Mindez azonban elsősorban technikai jellegű megközelítés, amely magában foglalja a kötelezőség elemeit. Ezek a deontológiai vonatkozások a jog esetében csak szankcióval érvényesíthetők. Az erkölcs és a vallás azonban ennél mélyebb szinteken, a felelős egyén lelkében szabályoz. Az erkölcs szavainak normákba illesztése vagy kódös ideológiákhoz, vagy egyértelmű – és ezért rugalmatlan – gyakorlathoz vezet.

„Az alkotmányi, az egyéb jogi, ezek között az újszerű jogrétegei, a jogi rangra emelt erkölcsi, valamint a közhatalmilag is tiszteletben tartandó vallási, vallás erkölcsi, politikai, társadalmi, egészségügyi, tudományos, kulturális, művészeti, természeti és épített környezeti stb. értékek szaporodása következtében a közigazgatás értéköttsége nagymértékben kiterjed és erősödik. A korszerű közigazgatásnak a hagyományos és az újszerű értékeket illetve ezek változásait is folytonosan figyelemmel kell kísérnie, sőt az értékek gyarapításában, ápolásában, kezelésében és érvényesítésében sajátos felügyeleti, ellenőrzési, egyéb hatósági, tervezési, szervezési, tájékoztatósi, ösztönző, szankcionáló és más eszközeivel körültekintően közre kell működnie. Mindezek alapján összegzésként megállapíthatjuk, hogy a közigazgatás értéköttsége az alkotmányos jogállamban rendkívül széleskörű, erőteljes, differenciált és folytonosan változik.”³⁸

³⁵ Elérhetőség: https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/PPB-MK_2017_1_Ivan_Egy_osszegzo_kozigazgatas-tudomanyi.pdf (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

³⁶ Ádám A.: A közigazgatás értéköttsége az alkotmányos jogállamban *Tér és Társadalom* 13. évf. 1999/3. 19-36.

³⁷ Ádám A.: A közigazgatás értéköttsége az alkotmányos jogállamban *Tér és Társadalom* 13. évf. 1999/3. 33.

³⁸ Ádám A.: A közigazgatás értéköttsége az alkotmányos jogállamban *Tér és Társadalom* 13. évf. 1999/3. 35.

Mindez azonban csak egy kisebb része lehet az érdemi paradigmaváltásnak. Ennél sokkal lényegesebb a társadalmi „humanizálódás” folyamata, amelynek során nem a közigazgatás, nem az „állam”, hanem a hatalommal rendelkezők maguk az erkölcsösek. Enélkül minden jogi norma, jelenjen meg bármilyen jogrétegben, kijátszható. A közigazgatástudomány (módszertani szabadságából adódóan) késznek kell lennie arra, hogy az egyén–állam–földön élő minden ember viszonyában, a társadalom és az emberiség életképessége érdekében újból eljusson az igazságosság fogalmáig.

VI.2. A HATALOM ÉS AZ EGYÉN

Ez eddig vizsgált kérdések mindegyike visszavezethető a hatalom és az egyén viszonyának témájára. Úgy tűnik a modernitás eddigi útjai nem vezettek a kérdésben fenntartható megoldáshoz. Azért, hogy jobban eligazodhassunk ennek a viszonynak a tárgyalása során, Romano Guardini két előadásának gondolatait vesszük viszonyítási pontnak. Guardini közvetlenül a II. világháború utáni években írt tanulmányt az újkorról, illetve annak végéről és a hatalom kérdéséről. Ezt az időszakot követte a posztmodernnek nevezett korszak, amelynek ideológiájába tartoznak a rendszerelméletek is, és amelyben megszületett a hatalom egyik legteljesebb leírása Foucault munkáiban.³⁹

Foucault megfogalmazta a gondoskodó állam tizenegy feladatát, amelyek mentén az állam megadja az egyénnek a boldogságot. A tizenegy terület a következő:

- vallás,
- erkölcsök,
- egészség,
- ellátás,
- utak, országutak, városi épületek,
- közbiztonság,
- bölcsészettudományok (vagyis a művészetek és a tudományok),
- kereskedelem,
- üzemek,
- szolgáltatók és dolgozók,
- szegények.

Ha a korábbi szóelemzéseinket vizsgáljuk – a közigazgatás területéről – azt látjuk, hogy a vallás, erkölcs és a művészetek kivételével mind a mai napig az itt felsoroltak a legfontosabb témák. Érdekes megjegyezni, hogy a szóelemzés az itt felsoroltakhoz egy témát adott hozzá, ez pedig a nemzetközi kapcsolatok.

Nem tekintjük azonban feltétlenül szükségesnek, hogy a vallás és az erkölcs területét újra visszavegye a gondoskodó állam. Sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy a vallás és az erkölcs a megfelelő helyre kerüljön a hatalom erőterében is. Foucault szerint „A polícia egyetlen célja, hogy az embereket az ebben az életben élvezhető legnagyobb

---

³⁹ Elérhetőség: http://www.eszmelet.hu/szigeti_peter-a-hatalom-filozofusa-az-allamrol/ (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

boldogság felé vezesse.”⁴⁰ Miközben a hatalom-egyén viszony a legnagyobb belső és külső biztonságra törekszik, létrejön az a fajta képződmény, amelyben már nem az egyénekért van a hatalom, hanem a hatalom formálja az egyéneket. Ezt az állapotot hívja Foucault a „panoptikum” állapotának. Az ember képét az állam alkotja, két tipológia szerint. Megfelel vagy nem felel meg az elvárásoknak? Ennek megfelelően kapja meg az egyén a normális/nem normális címkét. A társadalom feladata, hogy minél több legyen a „normális” polgár. Mivel ezt a feladatot már nem tudták megoldani a büntetőbíróságok, az egész társadalmat kellett átnevelőtaborrá alakítani – Foucault szerint.

„A középkor büntető társadalmait felváltja a szociális ortopédia egy olyan formája, amely a korábbiaktól lényegesen eltérő hatalom- és társadalomtípushoz vezet, s melynek eszmei modelljét a Foucault által felfedezett, Jeremy Bentham-i panoptikum alkotta. A panoptikum egy gyűrű alakú építmény, amely egy udvart zár körül. Az udvar közepén egy torony áll. A gyűrű kis méretű cellákra oszlik, ezeknek kifelé és befelé is nyílik ablakuk. Mindegyik cellában egy személy tartózkodik, aki az intézmény céljától függően lehet írni tanuló gyermek, dolgozó munkás, jó útra térítendő fegyenc vagy tébolyától megszállott örült. A középponti toronyban egy felügyelő foglal helyet. Mivel a cellákban kifelé és befelé egyaránt néznek ablakok, a felügyelők az összes fülkét átláthatják (...) ő mindent lát, míg őt senki sem láthatja. (...) A panoptikum egy olyan társadalom és hatalmi működés utópiája, melyet jól ismerünk jelenlegi életünkben, végső soron tehát egy valóra vált utópia.

(...) A hatalommal rendelkezők – tanítók, munkavezetők, orvosok, pszichiáterek, börtönigazgatók – szüntelen felügyelik az egyének életét, s a felügyelet mellett minden lehetőségük megvan arra, hogy egyfajta tudást állítsanak össze a megfigyelt személyekről... Az újfajta tudás „rendező elve” a norma, fő kérdése a normalitásra és a helyességre vonatkozik. (...) itt egy új, gyökeresen más típusú tudás jön létre, a felügyeletre és a vizsgálatra (examen) jellemző tudás, mely az egyének élethosszigan tartó ellenőrzése segítségével biztosítja a normák érvényesülését. És ennek a vizsgálaton alapuló tudástípusnak az alapzatán rendezkedtek be az ún. »embertudományok«: pszichiátria, pszichológia, szociológia.”⁴¹

Mivel a posztmodernitás tagadó és bizonytalanító magatartása nem hozott a fenntarthatóság szempontjából eredményt, munkákban ezektől az elméletektől visszalépve megkíséreljük követni Guardini hipotézisét, amely szerint az újkor véget ért, és van lehetőség a további, tudományos értelemben is vett fenntartható fejlődésre. A modern kor végét akkoriban talán leginkább Auschwitz jelentette, amely „után verset írni barbárság”.⁴² Ebből a fájdalomtól akkor – kevés kivételtől eltekintve – resignáció született. Ilyen kivételt jelent Guardini⁴³ munkássága és legújabbban a haláltábor túlélő Robert Fisch írásai, aki egyértelműen kiáll amellett, hogy a legnagyobb borzalom után is a szeretetnek kell győzedelmeskednie.⁴⁴

Jól látszik tehát, hogy a hatalom kérdése kulcskérdés az állam, és ezen belül a jogvédelem értelmezésében. Úgy tűnik a mesterséges panoptikum, az egyén nyílt vagy burkolt átnevelése nem vezetett eredményre, a boldog jövő

⁴⁰ Szokolczay Á.: A modernség politikai filozófiai dilemmái, a felvilágosodáson innen és túl. Michel Foucault írásaiból, Bp. 1991, Foucault, Omnes et Singulatum (Mindenkét és egyenként is): a „politikai ész” kritikája felé (Előadások a Stanford Egyetemen, 1979) 43-114.

⁴¹ Elérhetőség: http://www.eszmelet.hu/szigeti_peter-a-hatalom-filozofusa-az-allamrol/ (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

⁴² Adorno, T., Elkötelezettség, Budapest 1998, Szűcs T., Adorno: esztétika Auschwitz után. Elérhetőség: https://vigilia.hu/system/files/cikk_pdf/2011/11/szucs_teri.pdf (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

⁴³ Guardini (1994): Az Újkor vége, A hatalom, Budapest.

⁴⁴ Fisch, R. (1998): A sárga csillag fénye, Veszprém.

– tudományosan igazolt módon – nem jöhet el. Az emberiség elpusztítja önmagát, a kérdés csak az, hogy mikor. Ebben a kontextusban nagyon nehéz a jövőjéért igazán felelős egyént elképzelni, sőt, a hatalom is csak rövid távú érdekekben gondolkodik. Ezt a paradigmát kérdőjelezi meg Guardini, amikor azt állítja, az ember a hatalmat azért kapta, hogy egyre teljesebben, a Teremtőjére egyre jobban hasonlítva élhesse és adhassa tovább az életét. Nem lehet, és nem is kell visszatérni a középkor szellemileg ártatlan „pásztor”⁴⁵ világába, ám ki kell jutni a „panoptikum” rezignált világából.

Ahogy láttuk az embert felügyelő tudományok egyre inkább elszakadtak az erkölcs és a vallás fogalmaitól. Első lépésben megpróbálták hatalmuk alá gyúrni ezeket, részben a cuius regio eius religio elv alapján, majd később inkább lemondtak róluk. Egyre tudatosabban szakadt el a tudomány, politika, gazdaság, művészet, pedagógia a vallás és az erkölcs a fogalmaitól.⁴⁶ Ha elő is kerültek, akkor is csak a felületes ideológia szintjén. A tiszta természet-tudomány elégségesnek tűnt: „Akinek tudománya és művészete van, annak vallása is van, akinek egyik sincs, annak legyen vallása”⁴⁷ – állította Goethe. A hit és értelem egységét felváltotta az értelem kora.⁴⁸ Isten mint alapvető viszonyítási pont helyét átvette a tudomány. Úgy tűnt a boldogság⁴⁹ – ahogy láttuk – tudományos módszerekkel érhető el az ember számára. Mindez azonban lehetetlen, mivel a boldogság a teljességhez kötött fogalom. Ennek a tapasztalatnak a megélése vezetett el oda, hogy a modernitás embere egyre zavartabb módon keresi a biztonságot. Az önmagától lett (materiális) természet, az autonóm személyiség és a felelősség nélküli kultúra, olyan fogalmak, amelyekről kiderült értelmetlenségük. Az anyagi lét a lelki adottságokkal is rendelkező ember számára kevés, az autonóm személyiség csak szimuláció a panoptikumban, a felelősség nélküli kultúra pedig nem fenntartható. A modern illúziók összeomlásával egyre nagyobb teret nyert az ösztönös cselekvés, gyakran a tudomány, az erkölcs vagy a vallás mezébe rejtőzve.

Az emberi létforma sajátossága, hogy az ösztöneit tudatosá képes tenni, azokat uralni tudja. Az ösztönök megszelídítésének eredeti célja az élet és mint annak forrása, a természetnek a szeretete. Mivel a tudományos fejlődés következtében elveszett a természet transzcendentalitásának megélése, a világ mint véges anyag jelenik meg, így a vele kapcsolatos felelősségérzet is átalakult. Végző soron a világ emberrel vagy ember nélkül csak anyag, amely a maga elpusztíthatatlanságában örök. Ennek a hideg és szellem nélküli anyagnak nincs szüksége az emberre.

Az emberi valóság viszont éppen fordított. A világnak, a világ rendezett egészének, szüksége van az emberre. Ez az ember képes megmenteni vagy elpusztítani az egyetlen ismert „szellemet a világban”.⁵⁰ Pontosabban a vallások hozzátessznek mindehhez egy másik értelmezési horizontot: az ember csak a jövőjét pusztíthatja el. A múltja örök, ugyanis az emberi lélek örök. Emiatt kiemelkedő annak a felelőssége, aki – örök lélekként – , a közössége jövőjét feléli, elpusztítja. Ez lenne minden felelősség, így a hatalmon lévők felelősségének az alapja is. Értelmezhetetlen az a hatalom – legyen

⁴⁵ Foucault egyik arché típusa a pásztor. Ez a középkor gondoskodó, az egyént terelő magatartását jelzi.

⁴⁶ Guardini, 38.

⁴⁷ „Wer Wissenschaft und Kunst hat, hat auch Religion. Wer alle beide nicht hat, der habe Religion.” Elérhetőség: <http://www.ursulahomann.de/GoetheUndDieReligion/kap021.html> (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

⁴⁸ Gilson, E. (2004): A középkori filozófia szelleme, Budapest.

⁴⁹ A boldogság kérdése és a politika fontos kérdés Arisztotelésznél is. Arisztotelész, Eudémózi Etika II. könyv 1.

⁵⁰ Rahner, K. (2017): Geist in Welt, Herder.

akár vallási hatalom – amelyik nem az emberi közösség jövőjét tartja elsődleges értéknek, feladatának pedig e jövő lehetőségének békés és tartós megőrzését. Mindez nem keverhető össze a hasznosság leegyszerűsítő elvével, amelyet a tudomány oly gyakran tűzött ki célul maga elé, és amellyel megpróbálta a súlyosan negatív következményeket magyarázni. A pillanatnyi hasznosság elvét minimálisan ki kell egészíteni a fenntarthatóság azon elvével, amely szerint minden beavatkozásnak tartósan többet kell adnia, mint amennyit elvesz. Azaz meg kell vizsgálni, hogy a felhasznált erőforrások hosszú távon – a fenntarthatóság szempontjából – többletet állítanak-e elő? A fenntarthatóság azonban szintén nem értelmezhető önmagában, hiszen az „anyag nem vész el, csak átalakul”, azaz elpusztítani sem lehet. A kérdés fókuszában az ember áll, az emberi lét fenntarthatósága. Ehhez viszont vissza kell térni az ember fogalmához.

VI.3. ECCE HOMO

Ez a visszatérés történhet a modern végét érző Nietzsche által leírt módon.⁵¹ Történhet úgy is, ahogy az utat a kereszténység alapítója határozta meg. Akár így, akár úgy, de megkerülhetetlen, hogy az ember ismét definiálja önmagát. A választás viszonylag egyszerű: örök anyagként, lángként és szénként, vagy örök lélekként. A két különféle definíció két különféle hatalomértelmezéshez fog vezetni. Ha az ember belenyugszik abba, hogy lángként mindent feléget maga körül, a hatalmát az egyre „fényesebb lángolásra” használja, egészen biztosan csak szén marad utána. Ha azonban hajlandó felismerni eredendő kötelezettségét a világ megőrzésére, amelyet az erkölcs és vallás foglal szabályba, és az életet nem csak a saját véges életében látja szeretetre méltónak, hanem áldozatot vállal a közösség és a jövő generációinak élete érdekében, képes lehet a hatalom helyes értelmét megtalálni.

A modernitásban az egyén autonómnak érezte magát, a szabadságát a polgári szabadságjogokban, illetve emberi jogokban fejezte ki. Ezek a jogok, noha megkérdőjelezhetetlenül fontosak, önmagukban mégsem elégségesek, ahogy azt a történelem keserű tapasztalatai mutatták – csak az egyéni ember vagy a társadalom pillanatnyi értékeire, és nem az emberlét lényegére koncentrálnak. Úgy akarják az embert vagy a polgárt védeni, hogy sem a polgárnak, sem az embernek nem került meghatározásra a pontos és teljes jelentése. Éppen emiatt lesz egyre bizonytalanabb az „elidegeníthetetlen emberi jog” értelmezése, mert még azt sem tudjuk mi az ember. Ebből a tényből már most is súlyos problémák fakadnak, például a genetikai kutatások területén, de ezek csak tovább fokozódnak akkor, amikor a gép és ember közti határvonal látszólag egyre jobban elmosódik.

A jogtudomány és közigazgatástudomány ugyan a modern kor elvárásainak megfelelően eddig tartózkodott attól, hogy az ember és/vagy polgár definícióját megfogalmazza, de egyre világosabban látszik, hogy ez a feladat nem kerülhető el. Kénytelen lesz a jogalkotó is feltenni a kérdést, az ember az, aki lángol és mindent elszenesít maga körül, vagy az ember az, aki áldozatot vállal a saját örök és a közössége földi jövője érdekében. Ez a kijelentés ma tudománytalanak tűnik, valójában azonban egy új emberkép kialakításának kezdetét kellene, hogy jelentse.

Természetesen a modernitás is megpróbálta az ember és polgár fogalmát értelmezni, de mindezt csak erősen szűkítő értelemben, létrehozva a „tömegembert”, aki jól irányítható és könnyen „a gép működési rendjéhez”⁵² iga-

---

⁵¹ Nietzsche, Friedrich: Ecce homo: „Úgy van! Tudom, honnét jöttem! // Telhetetlen láng-gyönyörben // égek, izzok, pusztulok. // Fény lesz mind, amihez érek, // szén, amiből már nem kérek: // úgy van, úgy van, láng vagyok!”

⁵² Guardini: Az újkor..., 48.

zítható, ahogy az 1940-es évek végén Guardini fogalmaz. Ezek az emberek nem abban az értelemben tömegem-
berek, hogy egy külső utasítás hatására egyformán cselekednek, mint korábban például a rabszolgák. A modern
ember belső identitásában lett tömegem-ember, azaz lemondott saját transzcendens identitásáról és megismétel-
hetlenségéről, helyette felvéve a tiszta hús-vér valóságát. Ez az ember kiválóan alkalmas arra, hogy felvegye a tár-
sadalmi alrendszerek⁵³ által meghatározott irányokat, elfogadja azokat a feltételeket, amelyekbe a tudományosan
szervezett társadalom kényszeríti.

Itt kell megjegyeznünk, hogy ezeket a kereteket sem a hatvanas évek forradalminak tekintett mozgalmi, sem
a posztmodern nem tudta áttörni. Az egyéniség kimerül a különböző fogyasztói identitások megvalósításában.
Az egyén magatartását a külső elvárásoknak való megfelelés határozza meg. Látszólag lehetetlen – és értelmet-
len – kitörni abból a világból, amelyben a gazdaság működésében csak a profit, a politikában csak a választási
siker számít. Ezekben a rendszerekben a kódoktól eltérő működés rendellenesség. E rendellenességeket szűri ki a
társadalom, az egyéneket pedig egyre inkább statisztikai adatokként, vagy hangulati állapotokként (emoji) kezeli,
amelyben az egyének szívesen partnerek is. Így lesz az emberből egy élőlény a sok között, amelyik logikusan ké-
pes a világot alakítani.⁵⁴ A modern korra az ember személyiségvesztése tervezetté vált. Ennek eredményeként az
„emberiséget meghatározó lényegét nem a gazdagon fejlett egyének határozzák meg, hanem az azonosra formált
sokak,⁵⁵ ráadásul úgy, hogy az azonossá alakított gondolkodásmódjuk az informatikai társadalomnak köszönhető-
en összeadódik. Egyre nagyobb és egyre egységesebb fejlesztési platformok alakulnak ki, amelyek az egész embe-
riséget összekapcsolják. Mindez egyszerre komoly veszély és lehetőség. Ha az összekapcsoltságnak értelmes – az
embert és a jövőjét – szolgáló célja van, a világtörténelem leghatékonyabb és legeredményesebb beavatkozási
lehetőségét biztosítja a fenntarthatóság érdekében.

A cél meghatározásához viszont vissza kell térni az ember fogalmának meghatározásához. A vallások szerint
az ember valamilyen módon az Isten és a teremtésének szolgálatára rendelt létező. A zsidó vallás ezt még markán-
tabban hangsúlyozza. Az ember Isten képmása.⁵⁶ Ennek következtében részt vesz Isten teremtő munkájában – a
kereszténység szerint Isten gyermekeként.

A teológia tudománya egyelőre adós ennek az Isten-gyermekség gondolatnak a közösségi vonatkozásokat kel-
lően hangsúlyozó kidolgozásával. A jelenség egyik legteljesebb leírását Martin Buber az *Én és Te* című munkájában
adja. A közösségi elv megjelenése viszont egyértelművé teszi azt a tényt is, hogy az ember fogalmába nem csak a
személyes, hanem a közösségi emberkép is beletartozik. Éppen emiatt lehetünk bizakodók akkor, amikor a töme-
gem-ember megjelenésével szembesülünk. Ez a közösség ugyanis, ha képes az ember személyes voltának lényegét
felismerni, hatalmas erővel lesz képes akár a fenntarthatóság irányában is cselekedni.

⁵³ Niklas Luhmann társadalomelmélete szerint az alrendszerek bináris kódok mentén szabályozottan működnek.

⁵⁴ Jakab levél, 5, 2-5. „Gazdagságtok megrothad, ruhátokat moly emészti! Aranyotok, ezüstötök megrozsdásodik!

⁵⁵ „Ozsdája vád lesz ellenetek és megemészti testeteket, mint a tűz! Még az utolsó napokban is (ítéletet hozó) kincseket gyűjtöttetek magatoknak.
Ti a földön bőségben éltetek és dőzsöltetek, de a leölés napjára hizlaltátok szíveteket.”

⁵⁶ Guardini: *Az újkor ...*, 50.

⁵⁶ Ter. 1, 26. „Majd azt mondta Isten: »Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a tenger halain, az ég mada-
rain, az állatokon és az egész földön, s minden csúszómászón, amely mozog a földön!«”

Az ember és az emberiség számára a világ fölötti uralom megvalósítása Isten által adott feladat. „Isten megál-
dotta őket, és azt mondta nekik Isten: »Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet! Hajtsátok azt uralmatok
alá, és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain, és minden állaton, amely mozog a földön!«⁵⁷

VI.4. QUIS UT DEUS?

Hogyan definiálható tehát az ember fogalma? Figyelemmel azokra a felmérésekre és tényekre, amelyek szerint a
vallásos közösségek életképesebbek, a vallásos embereknek több gyermekük van, az életet jobban szeretik, úgy
tűnik, vissza kell térni a vallási megközelítésekhez. Erre utal az a tény is, hogy Európában is egyre többször kerülnek
a vallási jogrendek a figyelem előterébe. Az ember fogalma nem értelmezhető Isten fogalma nélkül, aminek a sze-
mélyben keresendő oka az egyén transzcendencia igénye, a közösségben keresendő oka pedig az élet mint érték
továbbadásának igénye. A világ feletti uralmát az ember önmagában a tudomány segítségével – ahogy minden jel
erre mutat – képtelen megvalósítani. Képes lehet azonban ezt a feladatát a teremtéssel és a Teremtővel összhang-
ban megvalósítani. Ennek az együttműködésnek a lényege a Guardini szavával a bajtársiasság, de hívhatjuk ezt
vallási terminológiával áldozatnak is.

A másik fontos szempont, hogy az embernek felelőssége van a természettel és Teremtőjével szemben. A fele-
lőség jogi fogalma szorosan kapcsolódik a szankcionálhatóság fogalmához. A felelősségre vonás tényleges lehe-
tősége nélkül látszólagossá válik maga a felelősség is. A fenntarthatóság kérdésében az ember több szempontból
is igyekszik kibújni a felelősség alól. A kibúvók a következők:

- a tudomány segítségével az ember olyan mértékű hatalmat kapott, amelyet már úgysem képes uralni;
- a tudomány eredményei nem egy ember személyes teljesítménye, hanem komplex együttműködés következménye;
- a természet absztrakt matematikai műveletek és fizikai modellek komplexitásává alakult (szimulákrum) elve-
szítve az élet valódi ideáját;
- az alkalmazott módszerek rövid távon hasznosnak tűnhetnek;
- mivel az anyag nem szüntethető meg és az ember is csak anyag, minőségi értelemben vett katasztrófa nem
lehet, legfeljebb az emberi életforma szűnik meg.

A társadalmi szabályozás a sok kibúvó lehetősége miatt képtelen érdemben szankcionálni a környezeti károkozást.
Az egyének pedig mint „nem humánus” létezők élnek tömegemberségüket. Ebből a helyzetből egyedül az erkölcs,
illetve vallás struktúrái jelenthetnek kiutat. Az igazi felelősség akkor jelenik meg, mikor az egyén közössége vagy a
Teremtő szemtől szembe ítéli meg a cselekményt. Ezekben az esetekben nem a szankciótól való félelem, hanem a
cselekedet önmagában adott jó vagy rossz volta adja a személyes, emberi felelősség alapját. Erre pedig az erkölcs
és a vallás normarendjei képesek. Ahogy korábban már vizsgáltuk, ehhez a feladathoz úgy kell felnőniük ezeknek
a normarendeknek, hogy alkalmasak legyenek a joggal való kommunikációra is. (Azaz egyik normarend se akarja
magába olvasztani a másikat, hanem legyenek képesek az együttműködésre.).

---

⁵⁷ Ter. 1, 28.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a modern kor végére megjelent a „nem humánus humánus” és a „nem természetes természet”. A nem humánus ember lemondott a személyiségének örök és anyagtalan felelősségéről, a nem természetes természet pedig meghódítandó, megfejtendő absztrakció lett. A felelősség elvesztésével megszűnt minden korlát az ember dehumanizálódása és a természet denaturalizációja előtt. Ez volt az a rövid pillanat, amelyben az ember úgy gondolta, hogy nem csak a teremtett valóság, de az egész létezés központja ő maga. Létrejött az államtudomány, a gyorsan fejlődő nemzetállamok, az embert és az emberi közösséget mint tárgyat kezdték el vizsgálni. A technika új utakat nyitott a kényelem és a vagyonosodás felé. A haladásba vetett hit a dehumanizált ember nagyságát látszott alátámasztani. A munka mint ételelixír kidolgozása⁵⁸ látszólag hatalmas fejlődési lehetőségeket nyitott. Quis ut Deus?⁵⁹

A történelem ellenben igazolta, hogy az ember a mindenhatóságból legfeljebb a negatív mindenhatóságot kaphatja: azaz képes akár mindent elpusztítani, de a semmiből soha nem tud teremteni.

A dehumanizált ember helyett (aki a hatalom és a jogi szabályozás tárgya) újra kell értelmezni az embert, aki a hatalom és a jog, erkölcs és vallás alanya.⁶⁰ Az ember életéből nem lehet Istent kiiktatni, annál az „egyszerű oknál fogva, hogy Isten van”.⁶¹ Világosan kell azonban azt is látni, hogy a vallás és az erkölcs fogalmai napjainkra nagyon rossz állapotban vannak. Vagy a modern állam igyekezett a vallás és erkölcs dolgai felett gyámságot gyakorolni, vagy a vallás nevében igyekeztek politikai hatalmat megvalósítani. Mindkét törekvés oda vezetett, hogy a dehumanizált ember kétséggel tekint mind a vallás, mind az erkölcs jelenségére. E két normarend tekintélyének és tudományos méltóságának a visszaállítása hosszú folyamatnak tűnik. Első lépésként a teológiát és a morálfilozófiát be kell vezetni a tudományos akadémiákra.

Ezt a szemléletmódváltást a modern ember azért nem szívesen hajtja végre, mert félti az autonómiáját Istentől. Pedig Isten nem veszi el a szabadságot. Sőt, pontosan az emberi szabadság miatt jelenhet meg az emberi felelősség teljes súlyával. Itt pedig egyértelművé válik, hogy nem egyszerűen az ember anyagi élete a védendő érték, hanem az ember maga testi és lelki értékeivel együtt. Az ember nem magányos megfigyelője a világnak, hanem részese a teremtésnek, egységben a többi emberrel és a teremtményekkel. Ez adja a személyes felelősségét az életével kapcsolatban is.

Az ember komolyan vette „a hajsátok uralmatok alá a földet” parancsot, azonban nem értette meg, hogy mind-ezt a teremtés szépségének és fenntartásának érdekében, és nem a múlandó és változó önző igényeinek kielégí-

⁵⁸ Voltaire, *Candide*. Bár már ezt a kérdést is reálisabban látja Baudrillard: „Többé már nem a munka ideológiájáról van szó, arról a hagyományos etikáról, ami elfedte a munka »valódi« folyamatát és a kizsákmányolás »objektív« megvalósulását, hanem a munka forgatókönyvéről. Ugyanígy nem a hatalom ideológiájáról, hanem csak a hatalom forgatókönyvéről van szó.” A szimulákrum elsőbbsége. Elérhetőség: <http://www.fajtube.com/irodalom/konyvek/Jean-Baudrillard-A-szimulakrum91548.php> (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

⁵⁹ A kérdés jelentése: Ki olyan, mint az Isten. Mihály arkangyal ábrázolásain tűnik fel, aki a mennyei hadak vezére, és a gonosz legyőzője. Ikonográfiájában ezért karddal gyakran egy sárkányt vagy egy, a gonoszt megtestesítő emberalakot győz le.

⁶⁰ Ezen a területen eddig a legnagyobb eredményt a jogtudományban a természetjog eszméje érte el. A természetjog is az emberből mint alapból indul ki, azonban olyan teológiai vagy észjogi fogalmakat használ, amelyeket a jogelmélet nem, vagy csak kis részben tudott befogadni. Messner, J.: (1960): *Das Naturrecht*, München, 21-126.

⁶¹ Guardini, *Az újkor...*, 61.

tése végett kell tennie. A modern ember nem megfelelően használja az egyre növekvő uralmát a dolgok fölött. Ha a felfoghatatlan méretűre növekvő hatalomhoz nem társul a tényleges felelősség érzete, hiába törekszünk egyre nagyobb biztonságra, csak a bizonytalanság fog növekedni. A modern ember kezében a hatalom nem teremtő, hanem pusztító hatalommá vált. Ez látszik például a fegyveres konfliktusok alakulásából (konfliktus száma, áldozatok száma, fegyverek hatékonysága), és ez jelenik meg a globális környezeti katasztrófákban.

Az ember értelme olyan evolúciós adottság, amelynek szerepe nem a pusztítás, hanem az élet védelme. Az önző, erkölcstelen és vallástalan ember evolúciós zsákutca, mert csak elvesz és nem ad, saját pillanatnyi igényét elégíti ki és nem érdekli a jövő. Ez az ember a megsemmisülésre rendeltetett, és meg is fog semmisülni. Ha ez a dehumanizált egyén az emberi jogok alanya, bármilyen is a jogvédelem, túl sok jóra nem számíthatunk.

A teremtéstörténetben leírt ember viszont az Isten teremtő munkájának hasznosítója és őre. Olyan, aki – mint az Isten – szereti, tiszteli és védi az életet.

Hogyan lehetne ennek az embernek az emberi jogait megfogalmazni?

VI.5. AZ EMBER HATALMA

A mai biztonságra törekvő ember kénytelen szembenézni azzal, hogy a létét egyre nagyobb veszély fenyegeti. Itt nem is annyira a világot fenyegető apokalipszisre, mint inkább az emberi volt teljes elvesztésére gondolunk. Az élet minden szegmense szervezett lesz. Nem tud azonban mit kezdeni az egyén önmagával, a lelki igényeivel, a teljesség igényével, az önmaga feletti uralom igényével. Nem tud mit kezdeni azzal, hogy a szabadság az önmagunk feletti uralom megszerzésénél kezdődik. Hogy az igazi hatalom a felelősség tényleges vállalása.

A mai ember egyáltalán nem készült fel a hatalom helyes használatára. Nem készült fel arra, hogy mi a valódi felelőssége. Nem rendelkezik a hatalom etikájával. Sőt, nem is illik erről beszélni napjainkban. Mindenki teszi a dolgát, a gazdaság, állam, katonaság működik, vagy látszólag működik, és ezt a látszatot mindenki dehumanizált humánusként elfogadja, mert csak így lehet holnap. A hazugságok egyre nyilvánvalóbbak, a káosz veszélye egyre jobban fenyeget, de igazából senki nem érzi magát felelősnek. Sem a kis, sem a nagy hatalommal rendelkező egyének vagy közösségek.

Feltétlenül újra szembesíteni kell az embert:

- önmagával,
- a hatalmával,
- a felelősségével
- és a természettel.

Ehhez a jelenlegi tudományos módszerek teljes egészében alkalmatlanok, a teológia és etika mint tudomány pedig még nem nőhetett fel a feladathoz.

Guardini szerint a fordulathoz három alaperényre lesz szükség:

- Az igazság keresésére: e területen különös feladata van a jogászoknak, akik a technikai jogot meghagyva a saját területén alaposan elmélyülnek a jog mint jelenség társadalmi szerepének értelmezésében, az ehhez kapcsolódó, az etika és vallás szavait is értelmezni tudó „jogászi jog” kidolgozásában.

- Bátorságra: a bátorság szembeszáll a nyilvánosság torzító tényeivel, a szokásokkal és automatizmusokkal. A bátorság erénye a felelős személy meggyőződését jelenti. A bátorság képessé tesz arra, hogy reménytelen helyzetekben is az igazságot képviseljük.
- Aszkézisre: a megújulás nem történhet lemondás nélkül. Az embernek képesnek kell lennie a saját érdekei fölé emelkedni – a saját örök és a közösség földi érdekei miatt.

A Guardini által leírt három alaperény megvalósításához hosszú út vezet. Ezeket az erényeket el lehet sajátítani külső kényszer hatása alatt is. A háború, a káosz gyakran szül hősokeket, aszkétákat, igazságra vágyókat.⁶² Jobb lenne azonban, ha az emberi tudás és belátás fényénél békés úton tudnák a következő generációk ezeket az erényeket megtanulni.

A természetjogászok hasonló kiindulópontból próbálták a jogrendet, illetve a hatalom kérdését magyarázni. Mára a kérdés egy teljesen új aspektussal egészült ki: az ember felelőssége az általa létrehozott fenntarthatatlan rendszerek működésének hatása miatt megkérdőjelezhetetlenné vált. Kétségtelen, hogy a jelenlegi gazdasági-társadalmi szerkezetek hosszabb távon (néhány évtized) fenntarthatatlanok.

Komolyan szembe kell nézni a kihívással, és a meglévő technikai adottságok segítségével át kell alakítani a modern társadalmi struktúrákat. Újra kell értelmezni az állam fogalmát, nem pedig visszamenekülni a „békeidőkbe”. Hozzá kell segíteni az egyént, hogy megtalálja önmagát és a jövőjét. Mindebben a centralizálódó hatalomnak van a legfontosabb szerepe. A hatalomnak rá kell mutatnia arra, ami fölötte van. Ahogy Jézus a perében a bírója hatalmáról mondja: „Semmi hatalmad sem volna felettem, ha onnan felülről nem adatott volna neked.”⁶³ A hatalomnak külső orientációs pontra van szüksége. A hatalom önmagáért értelmetlen és véges. Erre utal az is, amikor az eskü szövegében Istenre hivatkoznak az esküt tevők. Különben az eskü nem lesz több egy egyszerű, esetleg szankcionálható jognyilatkozatnál.

A hatalom működésének nem lehet más értelme, mint az élet szeretete a maga egyéni és kollektív formájában egyaránt. Ennek kell tükröződnie még a legnagyobb tragédiákból is. Amíg ezt nem tanulja meg az emberiség, nem tud fenntartható jövőt teremteni.

Robert Fisch könyvében – saját sorsán megtapasztalva a holokausztot, ami nem más, mint a modern hatalomértelmezés egyik legnagyobb diszfunkciója – kimondja, hogy még ebből a borzalomból kiindulva is az élet szeretetét kell eljutni. Könyvének alcíme: A Holokausztból Fakadó Szeretet Tanulsága.⁶⁴

Az ember hatalma eszköz az ember önfelülmúlásához. Az önfelülmúlás fogalmát az antik filozófia alkotta meg, és Aquinói Tamás alkalmazta a természetjogi gondolkodásban, később pedig Max Scheler vezette be a modern

---

⁶² „Nem vagyok hős. Hős az az osztrák parasztasszony, aki almát dobott nekünk, kiéhezett deportáltaknak. Ő önzetlenül tett valamit, amiért az életével fizetett akkor. A hős önként hoz áldozatot, s közben mindvégig ártatlan. Az emberek többsége közömbös volt. Azt mondták, mindez nem a mi dolgunk, miközben egyre embertelenebb lett a világ. Azt a néhány »hőst« pedig, aki szembeszállt, másként gondolkodott, megölték, tönkretették. A végére nem maradt más, mint a diktatúra. A zsidókérdésben érzéketlenek voltak a nagyhatalmak is, a tömegek is. Ezért győzedelmeskedhetett néhány örült »érdeke«. Az a tragédia, hogy ez hosszú éveken át folyhatott így.” In: Weisz P. (2017): Hősök és Mártírok, Budapest. A holokausztból fakadó szeretet, 71.

⁶³ Jn. 19, 11.

⁶⁴ Fisch, R. (1998): A sárga csillag fénye, Veszprém.

etikába. Az önfelülmúlás az emberi személy jellemzője, és Aquinói Tamás szerint két módon jelenik meg. Egyrészt az ember az értelmes természetével az egész teremtett világot megérti, és így közelebb jut Istenhez. Másrészt az akarata segítségével képes a jót választani, és azt a szeretetet mint a legnagyobb hajtóerő segítségével megvalósítani a világban.⁶⁵ Ez a két aspektus állandó egységben van egymással, és oda vezet, hogy az ember az alaptermészete szerint a jót teszi, a rosszat kerüli. Így épül egy egyre tökéletesebb, az egyes embereket az anyagi valóságban is „túlélő” világ, illetve így válik egyre tökéletesebbé az egyén is, egészen az örökkévalóságig. Az itt használt fogalmak többsége mára érthetlenné vált. A nyugati ember számára legalábbis elszakadt egymástól az örökkévalóság és a jelenidejűség dimenziója. Az itt és most megelőzi az egyéni túlmutatót, ez viszont érthetlenné teszi az önfelülmúlás, vagy mai szóval, a fenntarthatóság fogalmát is. Az egyén ugyanis testi létében nem fenntartható.

Ezzel a filozófiai problémával kezdődik minden hatalom problémája. Mivel célját nem tudja az önfelülmúlás vagy fenntarthatóság keretei között meghatározni, ezért a hatalom akarása önmagában válik céllá. A hatalom önmagában azonban teljesen értelmetlen. A hatalom arra való, hogy az egyéneken és közösségeken túlemelkedve egy teljesebb jövő felé vezesse az emberiséget. A teljesebb jövő fogalma viszont valóban érthetetlen, ha csak az anyagban megjelenő, és oda visszatérő emberben gondolkodunk. Önfelülmúlás, fenntarthatóság nem képzelhető el egy külső cél, első ok nélkül. Rajtunk már csak egy Isten segíthet.⁶⁶ Nem abban az értelemben, hogy valamiféle csodát kellene tennie, hanem abban, hogy viszonyítási pont legyen az emberek számára. Mindezt a hivatkozásban idézettek szerint Heidegger már 1966-ban összefoglalta.

A hatalom aktuálisan felvetődő kérdései egyáltalán nem újak, már az 1900-as évektől kezdődően hasonló kérdésekkel foglalkoztak a gondolkodók. Az újdonság csak annyi, hogy egyre közelebb kerül annak a feltétlen szükségessége, hogy valódi, a gyakorlatban is megvalósítható, békés választ találjunk. Ez a hatalom legnagyobb kihívása ma is. „Minden funkcionál. Éppen az az ijesztő, hogy funkcionál, és a funkcionálás egyre további funkcionálásra törekszik, és, hogy a technika egyre jobban elszakítja az embert a földtől és gyökértelessé teszi.”⁶⁷ – állítja Heidegger. Mára viszont világos lett, hogy mégsem funkcionál minden. Nem a „rövidzárlat” katasztrófáitól, hanem a biztos fenntarthatatlanságtól kell félni.

Heidegger nem tudott filozófiai választ adni arra a kérdésre, hogy merre kellene tovább menni a következő 300 évben. Ma már őszintén fel sem merül, hogy ha így haladunk tovább, lesz-e következő 300 év. A technikai világ politikai rendszerei a XX. században működésképtelen formációkat alakítottak ki. Mind a mai napig feladata lenne a

---

⁶⁵ Messner, Das Naturrecht, 120-121.

⁶⁶ Spiegel: Nyilvánvalóan látja, hogy így azt a világméretű mozgalmat is megfogalmazta, amely létrehozta vagy már létrehozta az abszolút technikai állapotot?

Heidegger: Igen!

(...) Az embert olyan hatalom állítja maga elé, veszi igénybe és provokálja, amely a technika lényegében nyilatkozik meg, és amit az ember nem ural. A gondolkodás nem is kíván többet, csak ehhez a belátáshoz hozzásegíteni. A filozófia halálán van.

Spiegel-interjú Martin Heideggerrel 1966. szeptember 23-án. Elérhetőség: <http://www.caesar.elte.hu/gondolat-jel/931/heideg.html> (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

⁶⁷ Spiegel interjú.

politikai hatalomnak, hogy a technikai világgal kezdeni tudjon valamit, ez azonban azért tűnik lehetetlennek, mert maga a technikai világ nőtt túl az emberen. „Közben az elmúlt harminc év alatt alighanem világosabbá vált, hogy az újkori technika planetáris mozgalmá olyan hatalom, melynek történelemformáló nagyságát alig lehet túlbecsülni. Számomra ma az a döntő kérdés, hogyan rendelhető hozzá egyáltalán valamely és melyik politikai rendszer a technikai korszakhoz. Nem tudom a választ erre a kérdésre. Nem vagyok róla meggyőződve, hogy ez a demokrácia.”⁶⁸

Heidegger választalansága határozta meg a hatalom kérdésével kapcsolatos tudományos gyakorlatot egészen napjainkig. „Nem tudok segíteni, mivel olyan súlyosak a kérdések, hogy a gondolkodás előbbi feladatának értelme ellen való lenne mintegy nyilvánosan föllépni, prédikálni és morális osztályzatokat osztogatni. Talán meg szabad kockáztatni a következő tételt: A technika el nem gondolt planetáris túlerejéből adódó titoknak azon gondolkodás ideiglenessége és homályossága felel meg, amely megkísérel elgondolkodni ezen elgondolatlanon.”⁶⁹ Ezek az alapvető igazságok már több mint száz éve nyilvánvalók, és még mindig nem sikerült a megoldás közelébe sem jutni. A politikának, teológiának, etikának fel kell nőnie a feladathoz.

A hatalom modernkori növekedése többé már nem foglalja magában a fenntartható fejlődés lehetőségét. Az ember ténylegesen döntési pontra ért: vagy felnőtt emberi mivoltában is a hatalmához, felülmúlva önmagát, vagy a hatalma sodorja el.

VI.6. HATALOM ÉS ÖNFELÜLMÚLÁS

A hatalom és az önfelülmúlás ugyanazon a két pilléren nyugszik: a valóságot felismerő, és alakítani tudó értelmén és a célokat kitűző akaratán. Jellemzően mindkét tulajdonság az emberhez köthető. Mára azonban mind a tudás, mind pedig az akarat részben függetlenedett az embertől. A tudás egyre inkább a nagymennyiségű adatelemzéséhez, az akarat pedig társadalmi alrendszerek működéséhez kötődik. Ez a hatalom gyakorlásának személytelenné válását eredményezi. A személyes felelősség így (látszólag) jelentősen csökken, teret adva a technikai diktatúrák kialakulásának. A technikai diktatúrában sem jelenik meg az igazi személyes felelősség, hiszen a legfelsőbb vezető is tisztában van vele, hiába utasíthatja az alatta állókat (akiket pontosan ez az utasítás mentesít a személyes felelősség alól), ha már nem sikerül fenntartania annak a látszatát, hogy ő képviseli az egész közösség akaratát, ugyanúgy fogják félretenni, ahogy ő félrelökte az elődjét.⁷⁰

A hatalmat a céljai mentén lehet csak értelmezni. Az önmagáért való hatalom rossz, a közösségért való hatalom jó – hogy Arisztotelész terminológiájára utaljunk vissza. Nem szabad hagyni, hogy az emberi tudat és akarat a felelőtlenség ígérete miatt elszakadjon a hatalom fogalmától. Újra vissza kell térni az erkölcsös hatalom fogalmához, amelyben nem a hatalomnak, hanem a hatalomban megjelenő emberinek kell erkölcsösnek és személyes felelősséget vállalónak lennie. Ez egészen biztosan nem történik varázsütésre, de végre meg kell tenni az első lépéseket ebbe az irányba. A megoldás nem rendszerszintű, hanem az egyénben kezdődik. A hatalmat létrehozó egyén felelős a tetteiért, elszámolnia pedig a Teremtőjével kell.

---

⁶⁸ Spiegel interjú.

⁶⁹ Spiegel interjú.

⁷⁰ Guardini Az Újkor..., 98.

Guardini ezt így foglalja össze: „A hatalom tehát egészen általános ontológiai valóság. Az emberi létezés közvetlen kifejezése, amely lehet pozitív vagy negatív tartalmú: kapcsolódhat az igazsághoz vagy a látszathoz, a joghoz vagy a jogtalansághoz. Így ez a jelenség a metafizikai, pontosabban a vallási világhoz vezet el.”⁷¹ Vallási abban az értelemben, hogy az ember a világot nem magának, hanem a Teremtő tetszése szerint kell, hogy építse. Nem tulajdonos, hanem haszonbérelő, az állag megóvásának kötelezettségével.

VI.7. A FELELŐTLEN HATALOMGYAKORLÁS KÖVETKEZMÉNYEI

Az ember a kezébe kapott hatalommal együtt kapta a felelősséget is. Ezt a felelősséget a történelem során a már említett három normarend, a vallás, az erkölcs és a jog határozta meg egyértelműen. Érdemes felidézni Aquinói Tamás Summa Theologiae művének felépítését. Miután az első rész bemutatja a teremtést, benne az embert, a második rész tovább pontosítja az ember feladatát, megmutatva, hogyan kell az embernek a Teremtőjéhez visszatérnie (reditus).

Az ember „értelmes, szabad akaratú és természeténél fogva hatalommal rendelkező lényt” jelent. A definíció pontosítása már Immanuel Kant személy fogalmát vetíti előre a következők szerint: „szabad akaratú és saját cselekedetei fölött hatalommal rendelkező lényként ő maga saját tetteinek lételve”.

Az ember tehát nem mondhat le a felelősségéről, anélkül, hogy saját emberségéről is le ne mondana. Az ember hatalma gyakorlásának lényege pedig az erények, különösen az igazságosság és a mértéktartás erényének gyakorlásában áll. Ehhez az út azonban több lépésben vezet az erény, a törvény és a kegyelem útján. Ahhoz, hogy ezt az utat végig tudja járni az ember, szüksége van egy alapvető felkészültségre, hajlamra, a habitusra, amelyik a lehetőségből a ténylegesség állapotába viszi a cselekményt. Csak ha rendelkezik az ember ezzel az alapvető felkészültséggel, lesz képes az erények, vagy a törvény megtartására. Ez a felkészültség pedig kialakítható, formálható, vagy éppen leépíthető az egyénben.

A hatalom feladata első lépésben a jóra való képességet erősíteni az egyénben. Részben mintaadással, részben tanítással, részben pedig a megfelelő anyagi körülmények megteremtésével. Mindez csak a környezettel való organikus egységben valósulhat meg.

Pontosan ezt az egységet veszíti el az ember a globalizálódó információtechnológiai korszakban. Az emberi élet természettel való organikus egysége helyett egy újfajta komplexitás jön létre. A gépek összekapcsoltságának, az iparágak egységesülésének, a pénzpiacok összehangoltságának a kora. Marx ezt az állapotot imperializmusnak hívta, ma ezt sok szempontból 4.0 ipari forradalomnak is hívhatnánk. A látszat és az időbeli távolság ellenére az alapelvek nem, csak a hatékonyság változott. A modern kor által megformált rendszerekben az embertől függetlenül zajlanak a folyamatok.

Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy az embert kell a termelési, hatalmi folyamatokba jól illeszthető egységgé alakítani. Elég, ha egy pillantást vetünk az oktatás rendszereire. Egyre kevésbé cél, hogy az ember ismerje a világának az egészét, helyette a speciális részismeretek lesznek fontosak. Az ember termelő ereje egyre jelentéktelenebbé

---

⁷¹ Guardini, Az újkor...,102.

válik a termelési rendszerekben, ehelyett a logisztika, üzemtervezés és gépi munka lesz az elsődleges – írja Guardi-
ni az 1940-es években. A munka mint egyéni alkotási folyamat a háttérbe szorul, helyette a „mindenki egyformán
más” elve mentén alakulnak ki globálisan azonos termékek. Példaként említhetjük, hogy mind a technikai eszközök,
mind a programok, mind az autógyártás egyre hasonlóbba minták szerint épülnek fel mindenütt a világon. A lényeg
mindenütt azonos, a dizájn pedig jól automatizálható módon próbálja az egyediség hamis látszatát fenntartani.

A modern technológiák korában gyakran nagyobb szerepet kap a fogyasztó, mint a termelő. A hatalomnak
mivel a termelés automatizációja egyre hatékonyabb, már csak arra kell ügyelnie, hogy legyenek fogyasztók. Ép-
pen ezért megkezdődött az állampolgár átalakítása fogyasztóvá. Ez pillanatnyilag a dehumanizáció legújabb állo-
mása. A fogyasztó nem önmagában, hanem az általa vásárolt termékben vagy ideológiában látja az emberségének
a lényegét. Személyében azonosul a világgal, amelyet a hatalom kínál neki. Számára nincs lényegi történet, a
valóság helyett politikai, nemi, üzleti szimbólumokkal azonosul. Ez vezet ahhoz, hogy egy fa, egy kutya, valamilyen
nemi perverzió vagy egy avatar fontosabb lehessen mint a mellettünk élő ember, vagy akár a személyes jövőnk.

A felelőtlen hatalom világában a felelősség korábbi egységei felbomlanak. A család megszűnik, helyette lét-
rejön az egyének jól megfigyelhető sokasága. Ebben a sokaságban lényegét tekintve mindenki egyforma, vég-
ső soron mindenki fogyasztóként értelmezi önmagát. Az egyformává alakított fogyasztókat viszonylag könnyű
nyilvántartani, a tevékenységüket elemezni és számukra a fogyasztás lehetőségét még tovább biztosítani. Ehhez
alakulnak a közigazgatási struktúrák is. Az „embergazdálkodás” egyre hatékonyabb módozataival találkozhatunk.
A fogyasztás e struktúráiban az egész világ azonossá vált. Más kérdés, hogy – pontosan a hatalomkoncentráció
miatt – a fogyasztás lehetősége soha nem lehet „igazságos”. Helyette a hálózatelméletben leírt Máté-effektus érvé-
nyesül: „akinek van, annak még adnak”. Miközben a vágyak homogenizáltak, a lehetőségek skálafüggetlen eloszlást
mutatnak. Hogy ez az alapvetően igazságtalan hatalmi struktúra fennmaradjon, egyre nagyobb és egyre kiter-
jedtebb erőszakra van szükség. A fogyasztó egyre kiszolgáltatottabb lesz az államnak, gazdaságnak, technikának.
A dehumanizáció szükségszerűen egyre nagyobb erőszakkal jár együtt. Noha az erőszakot viszonylag jól el lehet
rejtteni, kétségtelen, hogy a második világháború óta a fegyveres konfliktusok száma egyre nő a világban.

Ezt a folyamatot tovább erősíti, hogy az etikai és tényleges vallási előírások szerepe a fogyasztó életében egyre
csökken, hiszen megszűnőben vannak azok a közösségek, amelyek ezeket a szabályokat alkotják. Az erkölcsös vagy
vallásos ember életét el lehet venni, de az önbecsülését soha. A dehumanizált emberre ez nem igaz, mert nincs sem-
mije, ami ne lenne elvehető tőle. Végő soron csak azon lehet uralkodni, aki önként lemondott az erkölcs és a vallás
megsemmisíthetetlen értékrendjein. Ezért is elsődleges érdeke a hatalomnak, hogy az erkölcs és vallás normarend-
jeit kiiktassa saját szabályozási mechanizmusaiból, vagy feloldja azokat saját rendszerében, akár államvallás,⁷² akár
etikai kódex formájában. Valójában a pozitív jogon alapuló demokráciák is sok szempontból egyfajta immanens ál-
lamvallásként jelennek meg. Mivel a hatalom letéteményesének már nem kell semmiféle transzcendenciának meg-
felelnie, maga írja elő magának a működési kritériumait, vagy éppen egy nála is nagyobb globális hatalom.

Az emberi élet egyre távolabb kerül saját lényegétől. A gazdag fogyasztó számára mindez terméketlen rezig-
nációt, a szegény fogyasztó számára pedig ösztönös kényszert jelent a szaporodásra. A tényleges fogyasztásból

---

⁷² Az államvallás esetén a világi hatalom határozza meg, mi a transzcendens. Az etikai kódexek esetében quasi jogszabályként írnak elő erköl-
csi szavakat használva követendő cselekvési magartásokat.

kizárt fogyasztó ugyanis csak magas szaporulat mellett lehet az evolúció rendje szerint túlélő. A siker kritériuma a gazdag embernél a még nagyobb gazdagság, a szegény embernél pedig az egyre nagyobb szaporulat. Mindkét sikerkritérium a felelőtlen ember kritériuma, kialakulásának oka pedig a hatalom diszfunkciója.

A hatalom eddig bemutatott szerkezeteinek működésképtelensége az elmúlt néhány évben vált világossá. Korábban a fenntartható fejlődés illúziója értelmében a tervezni képes, dehumanizált ember egyre nagyobb technikai hatalmat építhetett. Mára egyértelművé vált, hogy a technikai hatalom fenntartható anyagi fejlődéséhez kevés a föld erőforráskészlete, illetve a jelenlegi felhasználás mellett a Föld néhány évtizeden belül nem tudja az emberi élet feltételeit biztosítani. Ehhez képest a néhány halvány mítosz a Marsra településről vagy valamiféle csodatalálmányról a környezetvédelemben komolytalannak tűnik. A technika még jónéhány évtized lemaradásban van az ember jelenlegi álmaitól, különösen pedig a fenntarthatóság megvalósításától. A jövőt tervező ember elől elfogyott a jövő. Innentől nem marad más, mint az illúziók és szimulákrumok előállítás. A hatalmas újdonsága az 5.0 iparnak az lehetne, ha felismerné: az eddigi globális technológiai fejlődés nem vezet sehova, pontosabban az emberi faj egyértelmű és jól kiszámítható pusztulásához vezet. Az önfelülmúlás technikai útja csődöt mondott, vissza kell térni az önfelülmúlás emberi, lelki kritériumaihoz, természetesen az eddig elért eredmények megtartása mellett.

A technikai fejlődés mozgatója sem más, mint az emberben lévő felszólítás a világ meghódítására. Önmagában ez azonban az erkölcsi és teológiai fejlődés nélkül nem alkalmas a feladatra.

VI.8. TÖBBET ADNI, MINT ELVENNI

Valóban képesek vagyunk-e többet adni, mint amennyit elveszünk? Azáltal, hogy gyorsabb a közlekedés, lett-e több időnk? Azáltal, hogy javult az egészségügy, békés lett-e az öregkorunk? Azáltal, hogy online kapcsolatban vagyunk, lett-e több olyan barátunk, aki segít, ha kell? A technikai fejlődés hozott-e biztonságot az emberiség életébe?

A kérdésekre adott válaszok sematikusak lehetnek csak, az viszont biztos, hogy az ember világában legalább annyira fontos saját maga és a kapcsolatai, mint az anyagi körülményei. Az előbbiek területén van komoly lemaradásban a dehumanizált ember. Nem csak a természetet, de az embertársát, sőt önmagát sem hajlandó igazán szeretni és szolgálni. A legnagyobb veszteség, amit az ember átélhet, a saját lelkének az elvesztése. Lehet, hogy az ember hatalma nő a saját anyagi valóságán, az élet elejét, végét jól szabályozhatja, képes testi, szellemi változásokat előidézni önmagán és másokon, azonban lélek nélkül mindez semmit sem ér.

Annak ellenére, hogy utópikus a mondat – különösen is egy közigazgatással foglalkozó munkában – mégis vissza kell térni az emberi lélek fogalmához, különben nem fog sikerülni a hatalmat a fenntarthatóság érdekében állítani. Ráadásul a hatalomnak kötelessége az emberi lélek fejlődését támogatni. Kötelessége az emberi emberhez vezető utat kijelölni. Négy veszély fenyegeti Guardini szerint a hatalom letéteményeseit:

- A hatalom további koncentrációját háborúval akarják megoldani. A háború soha nem lehet a politika legitim folytatása „más eszközökkel”.
- A hatalom nem fordulhat el attól, hogy az egyént lelki fejlődésében segítse. Az egyén gyenge, a hatalom feladata a jog és igazság tényleges biztosítása. Különösen is itt lehet nagy szerepe az igazgatásnak.
- A hatalomnak meg kell hagynia ott a személyességet és egyéniséget, ahol a személyes szabadság az elsődleges érték. Például a nevelés, kultúra területén hagyni kell az egyéni közösségek fejlődését. Az erőszak alkalmazásának kísértéséről le kell mondania.

- A hatalom birtokosának magának is tisztában kell lennie azzal, hogy csak az erkölcsön és igazságon alapuló hatalom lehet számára és a közösség számára értékes. A hatalom birtokosának valóban rendelkeznie kell az alázat erejével. Ezt az erényt pedig nem lehet az erkölcs és a vallás megtartó ereje nélkül gyakorolni.

Az elemzésből kitűnik, hogy az egyéni és a kollektív felelősség összekapcsoltan, hálózatosan működik. Az egyén és a közössége állandó hatásban van egymással, így mindkét szempontot szem előtt kell tartani a változás tervezéséhez. Emiatt a komplexitás miatt van egyre nagyobb szükség kormányzásra képes személyekre. A hatalom gyakorlása „olyan emberi és szellemi-erkölcsi magatartást jelent, amely tudatában van annak, hogyan alakul az eljövendő világ, és hogyan rendelkezhet vele az ember saját viszonyai között. Azt is világosan látja, milyen óriási hatalom áll rendelkezésére, tudja tehát, hogy a hatalomnak felelősséggel kell párosulnia. (...) A kormányzás tehát megfontolt-ságot kíván (...) s újra meg újra meg kell találni azt a kényes egyensúlyt, amely nemcsak a jóléthez, hanem mindennek fennmaradásához szükséges.”⁷³ Figyelemmel ezen igazság súlyára tűnik kimondottan szomorúnak Baudrillard megjegyzése, az amerikai elnökök közül a legtöbb a „hatalom majma”⁷⁴

A hatalom birtokosának helyzete annyiban vált könnyebbé, hogy teljesen egyértelmű a teremtett világ válasza az emberi kizsákmányolásra. Nem vált azonban könnyebbé annyiban, hogy egyre erősebb a mesterséges környezet valóságot elfedő hatása. Ezen a helyzeten nem lehet azzal a liberális alapállással túllépni, hogy az egyének majd megoldják. Egy olyan világban, ahol a szimulációt az eddig elért tudás és emberi javak összessége szolgáltatja, semmi esélye sincs az egyénnek. Ráadásul annak az egyénnek, akit a liberalizmus elzár a transzcendencia ismertétől. A liberalizmus embere az utolsó ember.

A felelős ember megküzd az eddig elért tudás összes vívmányáért, megszerzi a kellő hatalmat, mindezt azonban minden kétséget kizáróan nem a saját, hanem a közösség érdekében használja fel. Azért, hogy a teremtés történetében Isten munkatársa, szolgálja lehessen. (Nem pedig Isten – ahogy a diktátorok gondolják gyakran.)

VI.9. MARADJATOK HÍVEK A FÖLDHÖZ

Nietzsche címben szereplő kijózanító szavai abban az értelemben igazak, hogy meg kell látnunk a mai változó világunk lehetőségeit és veszélyeit. Fel kell ismerni, hogy amit fejlődésnek hiszünk, gyakran csak olyan változás, amely egyre inkább kicsúszik a kezeink közül, és a semmibe is vezethet. A Föld nélkül pedig nem élhetünk.

Ehhez a változó környezetben, a jövőnk biztosítása érdekében elengedhetetlen a szabályozás új kereteinek a kidolgozása. Ezek a keretek nem lehetnek önmagukban csak jogiak, hanem az ember lényegére fókuszálva tartalmazniuk kell az erkölcsi és a vallási regulákat is.

---

⁷³ Guardini, A hatalom..., 150.

⁷⁴ „A Kennedyk azért haltak meg, mert megtestesítettek valamit: a politikát, a politikai szubsztanciát. Ezzel szemben az új elnökök csak a politika karikatúrái, báb-maszkjai. Érdekes módon valamennyiüknek majomarca volt. Johnsonnak is, Nixonnak is, Fordnak is.” A hatalom majmai. Baudrillard, A szimulákrum elsőbbsége.

Az eddig leírtak – igazságtartalmukat nem vitatva – olyan elméleti alapok, amelyekkel az igazgatás mint rendszer mindaddig keveset tud kezdeni. Egyelőre nem is látszik, hogy a nagy rendszerek mit tudnak az erkölcs és a vallás fogalmaival kezdeni. Mindössze egy gyakorlati megoldás maradt: az itt leírtakat mindenki alkalmazhatja, és ezeket az értékeket személyes létében és társadalmi szerepében hivatalnokként, állampolgárként gyakorolhatja. Ezeken az alkalmazási módokon a közös jövőnk múlik. A gyakorlati megoldások nem lehetnek általános megoldások, azokat minden személynek magának kell(ene) kidolgoznia. Ehhez legfeljebb példát lehet mutatni.

Összefoglalva elmondhatjuk, önmagában a technikai szabályozás hatékonyságnövelése, legyen az jogi szabályozás vagy ipari szabványosító megoldás, nem lehet elégséges ahhoz, hogy a fenntartható jövő biztosított legyen. Szükség van tehát a jogtól eltérő normarendek érvényesülésére is. Mindehhez nem az erkölcsöt és a vallást kell jogivá transzformálni, hanem a jogot alkalmazó embernek kell erkölcsösnek és vallásosnak lennie. Természetesen sosem külső kényszerből, hanem belső belátásból.

Ha Zlinszky professzor szavaival kezdtük, fejezzük is be azokkal, mivel tökéletesen foglalja össze mondandónk lényegét a személyes és közösségi felelősségről, ezen belül pedig a közigazgatási jogvédelemről.

„Valamely jogállam jellege, erkölcsi tőkéje, rendes működése elsősorban azon múlik, hogy a hatalmat hordozók és gyakorlók hogyan tesznek eleget vállalt, bizalom révén rájuk ruházott, a közjó elérésére törekvő és a közösséget vezető feladatuknak. A jogállam lényegét teszi ki, határozza meg, a hatalom gyakorlásának biztos és következetes ellenőrzése, sérelmének felelősségre vonása. Van meghatározás, amely szerint a jogállam lényegében a közhatalom feletti ellenőrzésen múlik, a közigazgatási bíraskodás megfelelő voltában ténylegesül. Amint az egyéni autonómia, a polgári szabadság és méltóság az igazságos jogszolgáltatás által biztosított, a hatalom gyakorlóinak felelőssége és működése is az igazságos és következetes jogszolgáltatás révén kapja meg korlátját, biztonságát és tartását. (...) A közhatalom bírói ellenőrzésének, ellensúlyának függetlennek, következetesnek és csupán a törvényes rend és a bírói erkölcsi tartás által meghatározottnak kell lennie. A társadalom a hatalmat gyakorlóknak saját szuverenitását adja át: azzal is kell elszámolniuk. Egyéni haszon, csoportérdek, személyes kényelem, előny, önzés vagy önkény nem indíthatja tevékenységüket, döntésüknek alapul nem szolgálhat.”⁷⁵

---

⁷⁵ Zlinszky J. (2011): A hatalomgyakorlás ellensúlya: közigazgatási bíróság – alkotmánybíróság, Pázmány Law Working Papers, 2011/1. Elérhetőség: <http://www.plwp.jak.ppke.hu/> (utolsó letöltés: 2019. december 3.)

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem kiadványa

Kiadó:

Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert rektorhelyettes
Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

Olvasószerkesztő:

Császár-Biró Anna

Tördelőszerkesztő:

Mikes Vivien

978-963-498-266-1 (elektronikus)